

De rechtsbescherming in geval

van misbruik van de persvrijheid :

overzicht van rechtspraak (eerste deel)

Inhoud	Sommaire
<i>Inleiding</i>	<i>Introduction</i>
1. <i>Het principe van de expressievrijheid en de persvrijheid</i>	1. <i>Le principe de la liberté d'expression et de la liberté de la presse</i>
1.1. <i>Art. 14 en 18 van de Grondwet</i>	1.1. <i>Art. 14 et 18 de la Constitution</i>
1.2. <i>Art. 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens</i>	1.2. <i>Art. 10 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme</i>
2. <i>De strafrechtelijke vervolging</i>	2. <i>Les poursuites pénales</i>
2.1. <i>Strafrechtelijke verbodsbepalingen van toepassing op perspublicaties</i>	2.1. <i>Mesures pénales d'interdiction applicables à la presse</i>
2.2. <i>Inbreuk op de strafrechtelijk gesanctioneerde verbodsbepalingen</i>	2.2. <i>Infraction à une mesure pénale d'interdiction</i>
3. <i>De burgerrechtelijke vordering</i>	3. <i>L'action civile</i>
3.1. <i>De civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties</i>	3.1. <i>La responsabilité civile de la presse</i>
3.2. <i>Wat is een onrechtmatige publicatie?</i>	3.2. <i>Qu'est-ce qu'une publication abusive?</i>
3.3. <i>Wie is aansprakelijk?</i>	3.3. <i>Qui est responsable?</i>
3.4. <i>Welke zijn de « sancties »?</i>	3.4. <i>Quelles sont les « sanctions »?</i>
3.5. <i>De mogelijkheid van een preventief publicatieverbod via de kortgedingrechter?</i>	3.5. <i>Interdiction préventive de publication via le juge des référés?</i>

Inleiding

In het recente verleden kan een toename worden vastgesteld van rechtsvorderingen gericht tegen wat als misbruik van de vrijheid van meningsuiting of van de vrijheid van drukpers beschouwd kan worden. Met verwijzing o.a. naar de recente rechtspraak wordt in deze bijdrage toelichting gegeven bij de toepassing van de verschillende middelen van rechtsbescherming tegen de gedrukte media(1). De aandacht wordt hierbij gericht op de civielrechtelijke aansprakelijkheid in geval van onrechtmatige publicatie in de geschreven pers (art. 1382 B.W.), de vordering tot staking op grond van art. 95 W.H.P.C. en het recht van antwoord in de gedrukte media (Wet van 23 juni 1961).

1. Het principe van de expressievrijheid en de persvrijheid

1.1. De vrijheid van drukpers grondwettelijk gewaarborgd : art. 14 en 18 van de Grondwet

1.1.1. In België is het uitgeven van een krant, een tijdschrift, een boek, vrij. Preventief toezicht door de overheid op de inhoud van de publicaties is bij de Grondwet verboden. Dit betekent ook dat het uitgeven van een publicatie niet afhankelijk kan worden gesteld van een voorafgaandelijke toestemming van om het even welke bestuurlijke overheid of van een overheidsinstantie of rechtscollege. Artikel 18 van de Belgische Grondwet bepaalt:

«De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd; geen borgstelling kan worden geëist van de schrijvers, uitgevers of drukkers»(2).

1.1.2. De uitoefening van de persvrijheid is evenwel in rechte begrensd. Gebruik maken van de persvrijheid of van de expressie-vrijheid is grondwettelijk gewaarborgd, maar misbruik maken van deze vrijheden kan gesanctioneerd worden. Art. 14 van de Grondwet bepaalt terzake dat «de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten» gewaarborgd is, «behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd». Wat uiteindelijk als misbruik van de persvrijheid kan worden aangewezen, is vastgelegd in een versnipperd geheel van vrijheidsbeperkende wetgeving(3).

In elk geval moet duidelijk zijn dat het principe van de persvrijheid als uitgangspunt, als basisbeginsel voorop staat. Inhoudelijke beperkingen zijn strikt te interpreteren: restricties op de persvrijheid en sancties wegens strafbaar gestelde of wegens onrechtmatige perspublicaties verdragen zich maar moeilijk met het fundamenteel principe van de persvrijheid.

1.2. De vrijheid van expressie en informatie en art. 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens

1.2.1. De bescherming van de persvrijheid is eveneens gewaarborgd door artikel 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (E.V.R.M.), dat directe werking heeft in de Belgische rechtsorde. Art. 10 E.V.R.M. waarborgt de vrijheid van expressie en informatie zonder inmenging van overheidswege:

«1. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet, dat Staten radio-omroep-, bioscoop- of televisieondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten,

voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien, en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, territoriale onschendbaarheid of openbare veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen».

1.2.2. Krachtens art. 10 E.V.R.M. zijn beperkingen en sancties in verband met de uitoefening van de persvrijheid dus slechts toelaatbaar in zoverre deze restricties en sancties ook voldoende precies bij wet zijn voorzien, steunen op één van de genoemde beperkingsgronden en «nodig zijn in een democratische samenleving». Als vuistregel geldt dat beperkingen en sancties met betrekking tot de uitoefening van de persvrijheid slechts toelaatbaar zijn in zoverre deze restricties gebaseerd zijn op wetgeving waarmee een legitiem doel wordt nagestreefd en in zoverre er geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan het basisbeginsel van de persvrijheid zelf.

1.2.3. Een democratische samenleving moet een flinke portie persvrijheid kunnen verdragen en geen beperkingen en sancties opleggen die niet echt noodzakelijk zijn. Dit basisprincipe is treffend verwoord in de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van Mensen:

«De vrijheid van expressie vormt één van de essentiële fundamenteën voor een democratische samenleving, één van de basisvoorwaarden voor haar vooruitgang en voor de ontwikkeling van elk individu. Deze vrijheid van expressie is niet enkel van toepassing op *inlichtingen* of *denkbeelden* waarop gunstig wordt gereageerd of die kunnen beschouwd worden als argeloos of onbelangrijk, maar geldt ook voor *inlichtingen* en *denkbeelden* die voor de Staat of voor een bepaald deel van de bevolking, kwetsend, aanstootgevend of rustversturend zijn. Dat zijn de vereisten voor pluralisme, tolerantie en openheid van geest, zonder dewelke er geen democratische samenleving mogelijk is»(4).

In verschillende arresten van het E.H.R.M. is tevens het belang beklemtoond van het belang van de persmedia tot het verstrekken van informatie inzake aangelegenheden met een maatschappelijk belang. Ook het vertolken van polemische stellingnames of kritische waardeoordelen via de pers kan blijken de jurisprudentie van het E.H.R.M. rekenen op een verregaande bescherming van de vrijheid van expressie en informatie(5). Overigens strekt de bescherming van de persvrijheid zich niet enkel uit over opinies of denkbeelden. Ook informatie in de ruime zin van het woord («facts en data») valt onder de bescherming van art. 10 E.V.R.M.

In het MARKT INTERN-arrest van 20 november 1989 besliste het E.H.R.M. dat ook kritiek in de handels- en economische sfeer ressorteert onder de bescherming van art. 10 E.V.R.M. Het Hof is van oordeel dat «information

of a commercial nature» niet uitgesloten is van de bescherming van art. 10 E.V.R.M.(6).

1.2.4. Het is vanuit bovenstaand perspectief, gebaseerd op de artikelen 14 en 18 van de Belgische Grondwet en artikel 10 E.V.R.M., dat het hiernavolgende overzicht van de inhoudelijke beperkingen op de persvrijheid dient gesitueerd te worden.

2. De strafrechtelijke vervolging

2.1. Strafrechtelijke verbodsbepalingen van toepassing op perspublicaties

2.1.1. Zopas is aangegeven dat zowel art. 14 G.W. als art. 10 lid 2 E.V.R.M. in de mogelijkheid voorzien van beperkingen of sancties ten aanzien van wat bij wet als misbruik van de persvrijheid is aangewezen. Het gaat hierbij om beperkingsgronden of sanctiemogelijkheden, hetzij ter bescherming van het algemeen belang (staatsveiligheid, openbare orde, voorkomen van strafbare feiten..), hetzij ter bescherming van individuele rechten (bescherming van de goede naam of rechten van anderen, bescherming van de privacy..).

2.1.2. De Belgische wetgeving kent een aanzienlijk en versnipperd geheel van vrijheidsbeperkende wetgeving. De strafrechtelijk gesanctioneerde beperkingen op de persvrijheid situeren zich zowel in bijzondere perswetgeving (bvb. het decreet op de drukpers van 20 juli 1831), als in het strafwetboek (bvb. de bepalingen inzake laster, eerroof, belediging en kwaadwillige ruchtbaarmaking, openbare schending van de goede zeden). Soms vormen de beperkingen op de expressievrijheid een onderdeel van andere strafwetgeving (vb. in verband met financiële berichtgeving, wet tot bestrijding van racisme en xenofobie, beperkingen in het kader van de gerechtsverslaggeving). Voor aanwijzing van en toelichting bij de belangrijkste vrijheidsbeperkende strafwetgeving ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid kan worden verwezen naar eerdere publicaties terzake(7).

2.2. Wat in geval van inbreuk op de strafrechtelijk gesanctioneerde verbodsbepalingen?

2.2.1. In principe kan men stellen dat een inbreuk op de strafbepalingen die een beperking opleggen aan de vrijheid van meningsuiting, aanleiding geeft tot een zgn. «drukmisdrijf», telkens het een publicatie betreft in een krant, tijdschrift, boek...

Van een drukkermisdrijf is immers sprake indien het gaat om een door de wet strafbaar gesteld misbruik van de vrijheid van drukpers, i.c. de publicatie van een strafbare mening of opinie in een persartikel of een boek(8). Krachtens art. 98 G.W. gebeurt de vervolging van de drukkermisdrijven voor het Hof van Assisen.

Sedert een aantal decennia evenwel leidt in de praktijk de strafvervolging van persmisdrijven niet langer tot een procedure voor het Assisenhof. In feite komt dit neer op de niet-vervolgving en bijgevolg de niet-bestrafing van de

inbreuken op de vrijheidsbeperkende strafwetgeving(9). Er is m.a.w. sprake van een «strafrechtelijke immuniteit» van de persmisdrijven, zodat zelfs ingeval van een manifeste inbreuk op de betreffende strafwetgeving (vb. laster of belediging via gedrukte publicatie, publicatie die aanzet tot racisme of vreemdelingenhaat(10)), toch niet moet gevreesd worden voor een strafrechtelijke veroordeling.

De diverse strafbepalingen hebben evenwel nog hun belang, omdat een inbreuk op de betreffende wetgeving de aanwijzing van de fout in het kader van de civielrechtelijke aansprakelijkheid wegens onrechtmatige publicatie kan inhouden (cfr. infra par. 3).

2.2.2. Anderzijds levert niet elke inbreuk op deze strafwetgeving automatisch de kwalificatie «drukpersmisdrijf» op, zodat de bevoegdheid van het Assisenhof in deze gevallen niet van toepassing is en een effectieve vervolging en veroordeling door de correctionele rechtbank toch mogelijk is.

2.2.2.1. Zo aanvaardt de rechtspraak niet steeds de kwalificatie «drukpersmisdrijf», bvb. omdat in de geïncrimineerde publicatie geen strafbare mening of opinie is uitgedrukt(11). In deze gevallen is sprake van een drukkerijmisdrijf of van een publicatiemisdrijf, hetwelk effectief tot de veroordeling kan leiden voor de correctionele rechtbank. Zo is bvb. de nalatigheid in de vermelding van bepaalde gegevens betreffende de opiniepeilingen te beschouwen als een eenvoudig publicatiemisdrijf, hetgeen aanleiding kan geven tot een correctionele veroordeling(12). Het vermelden in een kranten- of tijdschriftartikel van de identiteit van minderjarigen in het kader van de verslaggeving betreffende een zaak voor de jeugdrechtbank, is evenmin te beschouwen als een drukpersmisdrijf en kan dus tot correctionele vervolging aanleiding geven(13). Zo bvb. ook de nalatigheid tot het vermelden van de naam en woonplaats van de schrijver of de drukker op een publicatie(14). Ook de publicatie in een tijdschrift van ontuchtige contactadvertenties, in strijd met art. 380, quater S.W., is te beschouwen als een publicatiemisdrijf dat bestraft wordt voor de correctionele rechtbank(15). De verantwoordelijke uitgever van een brochure of tijdschrift kan correctioneel vervolgd worden als mededader wegens inbreuk op art. 123 sexies S.W., indien de auteur van de brochure of van het artikel een persoon is die op grond van art. 123 sexies S.W. vervallen is verklaard van het recht op deelneming aan een publicatie en deze deelneming een politiek karakter heeft(16).

2.2.2.2. Bevat een publicatie prenten of afbeeldingen die te beschouwen zijn als lasterlijk, eerrovend of beledigend of die in strijd zijn met de goede zeden, dan ressorteert dit misdrijf eveneens onder de bevoegdheid van de correctionele rechtbank.

Immers, een constante - en overigens sterk bekritiseerde - rechtspraak neemt aan dat in een prent of afbeelding geen mening is uitgedrukt, waardoor deze niet de kwalificatie drukpersmisdrijf kunnen verwerven(17). De auteur en/of verantwoordelijke uitgever van een beledigende karikatuur of van een las-

terlijke politieke spotprent gepubliceerd in een krant of tijdschrift, kan dus correctioneel worden gestraft(18). Ook de publicatie van zedenschennende prenten of afbeeldingen, komt in aanmerking voor correctionele vervolging en veroordeling(19).

2.2.2.3. Een publicatie die niet gepaard gaat met een zekere graad van openbaarmaking of een reële verspreiding, is evenmin als een drukpersmisdrijf te beschouwen. Een publicatie die bvb. alleen is bestemd en afgeleverd wordt aan het personeel van een onderneming, met de bedoeling het personeel informatie te verstrekken omtrent een syndicaal conflict binnen het bedrijf, voldoet niet aan de vereiste van de effectieve ruchtbaarmaking(20).

2.2.2.4. Beledigingen door woorden, uitgesproken op een persconferentie in tegenwoordigheid van journalisten, zelfs met de bedoeling de gezegdes in de pers te zien verschijnen, vormen geen drukpersmisdrijf, maar een gewoon misdrijf dat tot de bevoegdheid van de correctionele rechtbank behoort(21).

2.2.3. Buiten de hierboven aangegeven uitzonderlijke modaliteiten, dienen lasterlijke of eerrovende aantijgingen, beledigingen, publicaties in strijd met de interne of externe staatsveiligheid, publicaties die strijdig zijn met de goede zeden, publicaties die aanzetten tot het plegen van misdaden of wanbedrijven of deze rechtstreeks uitlokken, publicaties die aanzetten tot vreemdelingenhaat, rassendiscriminatie of racisme, in de regel echter te worden gekwalificeerd als «drukpersmisdrijf», met de daaraan verbonden «de facto» strafrechtelijke immuniteit, telkens wanneer dit gebeurt via teksten in de gedrukte media (krant, tijdschrift, boek).

3. De burgerrechtelijke vordering (art. 1382 B.W.).

3.1. De civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties

3.1.1. Omwille van de strafrechtelijke immuniteit voor de drukpersmisdrijven is voor de praktijk de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties steeds belangrijker geworden(22) :

«Pour éviter qu'il ne s'agisse d'une impunité totale, la pratique judiciaire a déplacé les débats relatifs à la presse vers les tribunaux civils. C'est, en fait, sur base de l'article 1382 du Code civil que les particuliers poursuivent actuellement les délits de presse (...)»(23).

De civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties vindt zijn grondslag niet in één of ander specifiek artikel m.b.t. de drukpers, maar valt onder de algemene aansprakelijkheidsregel van art. 1382-1384 B.W. krachtens dewelke eenieder gehouden is tot rechtmatig, c.q. zorgvuldig of voorzichtig handelen in het maatschappelijk verkeer(24). Elke publicatie moet bijgevolg de toets aan dit rechtmatigheidscriterium ex. art. 1382 B.W. kunnen doorstaan.

Art. 1382 B.W. bepaalt :

«Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden».

Krachtens art. 1383 B.W. is men niet alleen aansprakelijk voor de schade welke men veroorzaakt door zijn daad, maar ook voor de schade die men veroorzaakt door nalatigheid of onvoorzichtigheid. De civielrechtelijke aansprakelijkheid eist het bestaan van een al dan niet vrijwillige fout, het bestaan van een aantoonbare materiële of morele schade en het causaal verband tussen beide. De rechtspraak heeft deze algemene beginselen inzake de civielrechtelijke aansprakelijkheid in concreto toegepast op perspublicaties, waardoor sprake is van de burgerlijke aansprakelijkheid in geval van publicatie van «foute» berichtgeving waardoor schade wordt toegebracht aan een persoon of organisatie.

De aangroei van de (gepubliceerde) rechtspraak van de voorbije jaren laat overigens in sterke mate vermoeden dat steeds vaker een beroep wordt gedaan op de civiele rechter teneinde de verantwoordelijke voor een onrechtmatig geoordeelde perspublicatie, civielrechtelijk veroordeeld te zien.

3.1.2. In de rechtspraak wordt uitgegaan van het principe dat de Grondwet enerzijds de vrijheid van drukpers waarborgt en bijgevolg de vrijheid voor de pers om kritiek uit te brengen erkent, maar wordt anderzijds de stelling aangehouden dat daarmee geen beperking wordt ingevoerd op het in art. 1382 B.W. vastgelegde grondbeginsel(25).

3.1.3. Enkele citaten uit de rechtspraak van de voorbije jaren bevestigen de bevoegdheid van de civiele rechter inzake de burgerlijke aansprakelijkheid tengevolge van persmisdrijven:

3.1.3.1. «Attendu que l'article 18 de la Constitution, en son alinéa 1er, proclame la liberté de la presse; que la presse a le droit et le devoir de signaler les abus et les excès dans l'intérêt général; Que ce principe est une garantie du respect des autres libertés et un rempart contre l'arbitraire (...); Attendu toutefois que la Constitution, en consacrant la liberté de la presse et, partant, la liberté de critique de la presse, n'apporte aucune restriction au principe fondamental inscrit dans l'article 1382 du Code civil (Cass., 4 décembre 1952, *Pas.*, 1953, I, 215); qu'il n'existe aucune immunité en faveur du journaliste et qu'en l'absence de textes spéciaux, il faut considérer qu'en principe, les quasi-délits en matière de presse doivent être jugés selon le droit commun de la responsabilité aquilienne» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685. Zie ook Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437).

3.1.3.2. «Attendu qu'aussi étendue que soit la liberté de manifester ses opinions politiques par la voie de la presse, tant en vertu de l'article 18 de la Constitution que de l'article 10 de la Convention de sauvegarde des droits de l'Homme et des libertés fondamentales, le droit d'expression du chroniqueur et de l'écrivain demeure limité par l'interdiction de porter atteinte aux droits d'autrui» (Rb. Brussel, 14 september 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1220).

3.1.3.3. «Dat appellanten zich immers vergeefs beroepen op de artikelen 18 en 98 G.W., 443 e.v. S.W., 6, lid 1, 10, lid 1 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (E.V.R.M.), om de uitsluitende bevoegdheid van het Hof van Assisen voor te staan; dat, hoewel bedoeld hof op strafrechtelijk gebied uitsluitend bevoegd is om drukpersmisdrijven te vonnissen, zulks evenwel geen afbreuk doet aan het recht van geïntimeerden om zich te beperken tot het burgerrechtelijk instellen van een vordering op grond van art. 1382 B.W., een mogelijkheid die trouwens door art. 764, 4° Ger. W. uitdrukkelijk is voorzien zonder daartoe een vooraf vastgesteld drukpersmisdrijf te vereisen» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464 en *R.G.A.R.*, 1991, 11844).

3.1.3.4. «Overwegende dat ook dient te worden onderstreept dat de Grondwet, door de vrijheid van drukpers in haar artikel 18 te huldigen, en gevolglich de vrijheid voor de pers om kritiek uit te oefenen, op het in artikel 1382 B.W. vastgelegde grondbeginsel geen beperking heeft ingevoerd (Cass., 9 december 1952, *Arr. Cass.*, 1953, 195)» (Brussel, 5 februari 1990, *Pas.*, 1989-1990, II, 154).

3.1.4. Op basis van art. 1382 e.v. B.W. en de daarop ontwikkelde rechtspraak kan bijgevolg in rechte worden opgetreden tegen onrechtmatige publicaties. Het is aan de rechtbank om te beoordelen of de civielrechtelijke «veroordeeling» in overeenstemming kan gebracht worden met het grondwettelijke principe van de persvrijheid en voldoet aan de voorwaarden gesteld in art. 10 lid 2 E.V.R.M., waaronder de voorwaarde «voorzien bij wet»(26).

3.2. Wat is een onrechtmatige publicatie?

3.2.1. Algemeen

3.2.1.1. Het foutief en schadeverwekkend karakter van een perspublicatie kan het gevolg zijn van een inbreuk op één van de strafbepalingen die een beperking inhouden op de vrijheid van expressie en de vrijheid van drukpers (cfr. supra par. 2.1.). Doorgaans zal de rechtbank de onrechtmatigheid van een publicatie nochtans beoordelen los van het eventueel delictueel karakter ervan. Dit heeft dan weer tot gevolg dat de rechtbank niet strikt gebonden is aan de specifieke bewijslevering en de beoordeling van de strafrechtelijke kwalificatie met de daaraan verbonden constitutieve elementen van het misdrijf.

Wegens de onbepaaldheid van art. 1382 B.W. is het uiteindelijk aan de rechtspraak om invulling te geven en toepassing te maken van de algemene beginselen inzake de civielrechtelijke aansprakelijkheid inzake perspublicaties. In het hieronder opgenomen overzicht van de rechtspraak wordt aan de hand van vooral recente jurisprudentie gepoogd deze algemene aansprakelijkheidsnorm inzake perspublicaties nader te concretiseren en te duiden.

3.2.1.2. In grote lijnen kan men stellen dat uit de rechtspraak een sanctionering blijkt van(27):

- onzorgvuldige, onjuiste aantijgingen of scherpe kritiek met een duidelijk gebrek aan bewijsmateriaal;
- onnodig kwetsende termen of te verregaand grievende aantijgingen;
- publicaties die een aantasting inhouden van de privacy of de intimiteitsrechten van personen.

3.2.1.3. In een recent arrest van het Hof van Cassatie werd de legitimiteit bevestigd van elk van deze drie criteria tot bepaling van de civielrechtelijke aansprakelijkheid van een onrechtmatige perspublicatie:

«Overwegende dat, krachtens het genoemde art. 10 (E.V.R.M., n.v.d.a.), de uitoefening van het recht van meningsuiting onderworpen kan worden aan beperkingen of sancties die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang onder meer van de goede naam of de rechten van anderen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

Overwegende dat de rechter, wanneer hem gevraagd wordt sancties te nemen tegen een bepaald misbruik van de vrijheid van meningsuiting begaan ten aanzien van leden van de rechterlijke macht, naar een rechtvaardig evenwicht moet streven tussen het belang van de expressievrijheid en de daarop van toepassing zijnde beperkingsgronden als aangewezen in artikel 10, lid 2 van het genoemde verdrag;

Overwegende dat de appelrechters te dezen hun beslissing dat de eisers misbruik hebben gemaakt van de expressievrijheid gewaarborgd door art. 10 lid 1 E.V.R.M. niet alleen laten steunen op de eisen van de bescherming van het privé-leven van de magistraten, maar ook op de niet bekritiseerde redenen dat er voor de geuite beschuldigingen geen bewijsmateriaal voorhanden was, dat de kritiek gericht was tegen de rechters in persoon en dat de aangevoerde omstandigheden vreemd waren aan de genomen beslissingen en dat de aantijgingen ingegeven werden door de wil de magistraten persoonlijk te schaden en in een slecht daglicht te stellen» (Cass., 13 september 1991, *R.W.*, 1991-1992, 464).

3.2.1.4. In de rechtspraak is een grotere mate van toelaatbaarheid van lasterlijke of beledigende kritiek aanwijsbaar naargelang:

- de kritiek gericht is tegen politici of publieke personen;
- de belediging of aantijging verband houdt met de publieke functie van de politicus in kwestie;
- de kritiek of polemiek in de pers verband houdt met politieke aangelegenheden of feiten die het onderwerp uitmaken van een actuele discussie of maatschappelijke controverse;
- de beledigende kritiek of aantijgingen zijn geuit door middel van een gemodereerd, niet-excessief taalgebruik;
- de lasterlijke aantijgingen of kritische waardeoordelen steun kunnen vinden in betrouwbaar of zorgvuldig verzameld feitenmateriaal.

Hierna wordt aan de hand van een analyse van de rechtspraak van (vooral) de voorbije jaren aangegeven vanuit welk afwegingskader en met welke criteria de (actuele) rechtspraak rekening houdt bij de aanwijzing van de fout of onzorgvuldigheid van de litigieuze perspublicatie.

3.2.2. De vrijheid van het politieke debat en kritiek op politici of publieke personen

3.2.2.1. In vroegere rechtspraak zijn voorbeelden aan te wijzen waarbij principieel de vrijheid van kritiek op politici verregaand beschermd wordt: «Attendu que la liberté de la presse garantie aux citoyens belges par la Constitution du pays serait illusoire s'il n'était permis à quiconque de diffuser par le moyen d'imprimés distribués son opinion critique quant à la gestion du pays par les mandataires politiques de la nation» (Rb. Neufchâteau, 31 mei 1961, *J.L.*, 1960-1961, 292; Vgl. Rb. Brussel, 29 april 1936, *P.P.*, 1936, 403; Luik, 30 november 1951, *J.T.*, 1952, 400; Brussel, 7 maart 1953, *Pas.*, 1954, II, 27; Luik, 26 oktober 1964, *J.L.*, 1964-1965, 153)(28).

3.2.2.2. Ook in meer recente uitspraken komt deze opstelling duidelijk naar voor. In een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 28 december 1983 wordt ervan uitgegaan dat een journalist «het recht heeft om kritiek te leveren op diegenen die een openbaar ambt uitoefenen en op de wijze waarop zij dit uitoefenen; dat hij aldus kritiek mag leveren op het beleid van eiser als burgemeester; (...) dat eiser, als politicus, weet dat hij zich aan kritiek van de pers blootstelt, voornamelijk betreffende zijn beleid met betrekking tot gevoelige materies (...),

dat wanneer een journalist in die omstandigheden aan sfeerschepping doet en bepaalde beschuldigingen uit aan het adres van een uitgesproken politicus, iedere lezer over voldoende kritische zin beschikt om deze beweringen te zien in de kontekst van het artikel en van de gebeurtenissen» (Rb. Brussel, 28 december 1983, onuitg., gecit. in VOORHOOF, D. «De eer en goede naam van politici», *R.W.*, 1986-1987, 1781).

3.2.2.3. In beroep werd bij deze zienswijze aangesloten:

«diegene die een politiek mandaat nastreeft en krijgt, weet of moet weten dat zijn optreden, meer dan dat van een louter privé-persoon, op de korrel zal worden genomen door de media; dat dit zeker het geval is wanneer standpunten worden ingenomen m.b.t. ideologisch en maatschappelijk zwaar geladen of controversiële problemen».

Het Hof was in zijn arrest van 25 juni 1986 van oordeel dat de aantijging niet letterlijk moest worden opgevat, «maar enkel wijst op de mogelijke politieke hoedanigheid van appellant in zijn hoedanigheid van burgemeester en volksvertegenwoordiger» (Brussel, 25 juni 1986, *R.W.*, 1986-1987, 804).

3.2.2.4. In een vonnis van 17 november 1989 was de rechtbank van Kortrijk van oordeel dat de mededelingen in de pers inzake bepaalde aandelentransacties door de Zairese president Mobutu «niet als dusdanig kwetsend of beledigend (zijn) voor eiser en dit onder meer rekening houdend met het

terecht door verweerder gestelde feit dat eiser als publiek persoon en persoon behorende tot de hedendaagse geschiedenis, over een groot incasseringsvermogen dient te beschikken. Eiser duidt tenslotte evenmin enig objectief schadelijk gevolg aan van de door verweerder gegeven berichtgeving» (Rb. Kortrijk, 17 november 1989, *T.G.R.*, 1990, 116).

3.2.2.5. Het is toelaatbaar dat een bibliografie omtrent een bekend persoon kritisch is:

«Qu'à peine d'interdire toute biographie - qui ne soit pas complaisante ou purement hagiographique - et, d'une manière générale, tout commentaire quelconque sur un personnage connu et tous ceux qu'il a rencontrés, il y a lieu de reconnaître à un auteur la liberté de formuler pareilles appréciations critiques, sous réserve - à nouveau - de ne pas dénaturer les personnalités décrites» (Rb. Brussel, 26 april 1991, *J.T.*, 1992, 315).

3.2.2.6. Uit de rechtspraak blijkt anderzijds dat men toch ook niet té ver mag gaan in het formuleren van negatieve kritiek of lasterlijke aantijgingen aan het adres van politici of publieke personen(29).

3.2.2.6.1. «Tevergeefs werpt appellant op dat dragers van openbare functies blootstaan aan perskritiek die een vorm van onderwerping is aan hun activiteiten aan de censuur van het publiek.

Ook dit is naast de kwestie. Niemand, ook geen politicus of ambtenaar moet dulden dat tegen hem verdachtmakingen worden uitgebracht die niet berusten of een grond van waarheid of waarvoor minstens ernstige en objectieve aanwijzingen bestaan. Vooral wanneer die verdachtmakingen niets te maken hebben met zijn beleid maar alleen betrekking hebben op feiten die zijn eer en waardigheid als mens in het gedrang brengen» (Gent, 11 mei 1978, *R.W.*, 1977-1978, 46).

3.2.2.6.2. «Attendu que si l'on peut comprendre qu'un homme politique, une personnalité des arts ou des lettres ou même un simple citoyen mêlé à l'actualité judiciaire puisse faire l'objet de plus de critiques ou de commentaires du journaliste que le premier venu, rien n'autorise la presse à attenter à l'honneur et à la réputation de quiconque en éveillant dans l'esprit du public des soupçons malveillants ou d'injustes suppositions» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685).

3.2.2.6.3. «Overwegende dat ongetwijfeld de journalist, in het kader van de door de Grondwet gewaarborgde persvrijheid, het recht heeft het publiek te informeren naar goeddunken, zonder evenwel daardoor op onrechtmatige wijze de rechten of de eer van derden aan te tasten; overwegende dat het buiten twijfel staat dat de onjuiste informatie over het CGICS de eer en goede naam van eiseres, haar commissaris-generaal, aantast» (Rb. Antwerpen, 28 oktober 1987, *R.W.*, 1987-1988, 820).

3.2.2.6.4. «Que, si le fait d'exercer des fonctions publiques, politiques ou administratives expose ceux qui en sont titulaires aux critiques, rien n'autorise, toutefois, d'attenter par voie de presse à leur honneur et leur réputation. Qu'en cas de conflit entre la liberté de la presse avec une autre liberté (droit à l'honneur, à la considération) méritant la protection de la loi, il y a lieu de pondérer les droits, libertés ou intérêts en concours et de vérifier si l'atteinte portée à la liberté du chroniqueur n'excède pas ce que commande la sauvegarde du (ou des) droit individuel» (Rb. Brussel, 14 septembre 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1221).

3.2.2.6.5. «Attendu que le journaliste n'est pas fondé à invoquer, pour sa justification, un but d'information légitime et une intention loyale lorsque son article révèle une intention agressive et la volonté de déconsidérer une personne, celle-ci fût-elle par sa fonction publique et ses prises de position politiques plus exposée à la critique et à la malignité publiques» (Rb. Brussel, 14 septembre 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1228).

3.2.2.6.6. «Qu'on ne peut admettre qu'un journaliste ou une agence de presse attente à l'honneur ou à la réputation de quiconque, en éveillant dans l'esprit du public des soupçons malveillants ou d'injustes suppositions; attendu qu'en l'espèce, le ton du communiqué de presse diffusé par l'agence AZAP est agressif et virulent à l'égard du demandeur et dépasse les limites d'une polémique courante; que certains de ces termes sont même franchement injurieux sans qu'il soit même fait mine de prouver ce qui est allégué» (Rb. Brussel, 11 april 1990, onuitg., A.R. 63.911 (Van Den Bogaert t. AZAP)).

3.2.2.6.7. «Attendu enfin que si le premier défendeur avait le droit de critiquer les agissements des policiers de Schaerbeek (..), il n'est nullement établi que ces agissements s'étaient effectués suite à des instructions (comme allégué) de la commune de Schaerbeek ou de son bourgmestre; qu'il doit donc être reproché au premier défendeur d'avoir manqué aux obligations qui lui sont imposées, en tant que journaliste prudent et avisé, en tentant de jeter le discrédit sur la commune de Schaerbeek et sur son bourgmestre» (Rb. Brussel, 28 december 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 672).

3.2.2.6.8. «Attendu (..) qu'il peut être supposé que, au fil des années, le premier défendeur a dû accumuler, dans son esprit, à tort ou à raison, des griefs à l'encontre de la Sûreté, et par assimilation, à l'encontre du demandeur, en relation avec la fonction qu'a remplie ce dernier; que toutefois, même s'il en était arrivé, en ses réflexions et cogitations personnelles, à imaginer qu'il existait une sorte de Loge P2 en Belgique et que Mr. Jean Gol en faisait partie, rien ne l'autorisait à affirmer, en ses déclarations au journaliste de Libération, que cette Loge P2 existait et que Mr. Jean Gol en faisait partie; que, cette affirmation, ne reposant sur aucun fait précis, établi et probant, ainsi qu'il a été démontré plus avant, doit être qualifiée d'attentatoire à l'honneur et à la dignité de Monsieur Jean Gol et doit être sanctionnée sur base de l'article 1382

du Code civil» (Rb. Brussel, 4 november 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 228, 24).

3.2.2.7. Bij de beoordeling van het al dan niet onrechtmatig karakter van de geuite kritiek kan een onderscheid worden gemaakt tussen verschillende categorieën van «publieke personen». Zo wordt aangenomen dat kritiek in de pers aan het adres van politici bvb. verder kan gaan dan ten aanzien van magistraten:

«Overwegende dat begrijpelijker wijze magistraten niet zonder meer op één lijn kunnen worden geplaatst met de politici, die zich immers met woord en pen tegen de meest persoonlijke en laakbare aanvallen behoorlijk en terstond kunnen verdedigen en dan ook veel minder kwetsbaar zijn dan een magistraat die zulks noch kan noch mag (...); dat gelet op hun verplichting tot gereserveerdheid en de aan hun ambt eigen discretie, de magistraten zich inderdaad niet op dezelfde manier kunnen verweren als een politicus wanneer ze - zoals in casu - in een bepaalde categorie van de pers worden aangevallen» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464. Ook: Brussel, 5 februari 1990, *Pas.*, 1989-1990, II, 154)(30).

3.2.3. De betrouwbaarheid of waarheidsgetrouwheid van de informatie

3.2.3.1. Een zeer belangrijk element in de afweging omtrent de toelaatbaarheid van beledigende kritiek of het publiceren van lasterlijke aantijgingen betreft de vraag of de aantijgingen steun kunnen vinden in juist en geloofwaardig feitenmateriaal. In een aantal van de hierboven aangehaalde vonnissen en arresten kwam dit criterium reeds duidelijk tot uitdrukking.

Ten aanzien van de journalistiek kan geen strikte juistheid, geen wetenschappelijke accuraatheid of geen absolute betrouwbaarheid van de gepubliceerde informatie worden vereist. Een journalist of medewerker aan een krant of tijdschrift mag zich evenwel niet baseren op geruchten of op onbetrouwbare informatie. Hij of zij mag evenmin op voortvarende of lichtzinnige wijze berichten publiceren die manifest onjuist zijn, voorbarig zijn of waarvan het bewijs niet wordt of niet kan worden geleverd(31).

3.2.3.2. De rapportering van een bepaalde weergave van feiten die juist is op het moment van de publicatie, maar die later onjuist blijkt te zijn, houdt volgens bepaalde rechtspraak niet noodzakelijk een foutief karakter in, voor zover het eerste feitenrelaas geen flagrante onjuistheden bevat. Het criterium dat in de Belgische rechtspraak wordt gehanteerd is dat van de «normaal zorgvuldige en omzichtige journalist»(32). Om te kunnen uitmaken of er een schending is geweest van de verplichtingen van een normaal oplettend en voorzichtig journalist, moet de rechtbank in elk geval afzonderlijk de feiten beoordelen die van essentieel belang zijn om de afwezigheid of het bestaan van een fout te kunnen beoordelen:

«Attendu, et ceci est l'opinion du Tribunal (seul qualifié pour apprécier, dans chaque cas d'espèce, s'il y a eu ou non violation des obligations qui sont celles d'un journaliste normalement avisé et prudent), que dans un type de litige, tel

que lui soumis, qui met en cause la liberté de la presse et les principes qui les circonscrivent, les faits qui, dans toute leur nuanciation, caractérisant un cas d'espèce, sont d'une importance essentielle pour apprécier l'existence ou l'absence d'une faute» (Rb. Brussel, 4 november 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 228, 24).

3.2.3.3. In een arrest van 28 maart 1977 was het Hof van Beroep van Antwerpen van oordeel dat een kritische, maar wat voorbarige, berichtgeving, niet onrechtmatig was:

«Overwegende dat, op het ogenblik dat dit geschreven werd, deze uiteenzetting niet onjuist was (...); Overwegende dat de journalist niet kon weten dat deze bevinding later onjuist zou blijken te zijn en hem geen schuld treft (...); Overwegende dat de betrokken journalist vrij alarmerende bewoordingen gebruikt doch hij, wat de kern van de zaak betreft, geen flagrante onjuistheden schrijft zoals uit het voorgaande blijkt» (Antwerpen, 28 maart 1977, *R.W.*, 1977-1978, 1445, met (kritische) noot J. LIEVENS).

3.2.3.4. «Dat bij het schrijven van een artikel het de plicht is van een journalist op objectieve wijze zijn lezerspubliek voor te lichten, dat hij weliswaar kritisch de zaak mag en kan benaderen, dat dit in se geen fout van de journalist uitmaakt, wanneer gebaseerd op ernstige gegevens en onderzoek» (Rb. Brussel, 23 maart 1989, onuitg., A.R. 36.051). En:

«Overwegende dat het schrijven van een kritisch artikel over iets of iemand in se geen fout uitmaakt voor de journalist-schrijver wanneer alles gebeurd en gebaseerd is op ernstige gegevens en aanwijzingen» (Rb. Brussel, 23 maart 1989, onuitg., A.R. 38.335).

3.2.3.5. In een vonnis van de rechtbank te Brussel van 21 november 1990 wordt verduidelijkt dat de vereiste van zorgvuldigheid in hoofde van de journalist, pertinent maar niet absoluut is:

«Attendu que, si le journaliste ne peut se faire l'écho de n'importe quelle rumeur répandue par n'importe qui, on ne peut exiger de lui, sous peine de rendre l'exercice de sa profession et de la liberté de presse impossible, une objectivité absolue, compte tenu de la précarité relative de ses moyens d'investigation (...); que dans la mesure où, faisant preuve d'une intention loyale, il a satisfait à son devoir d'information sur base de données contrôlées dans la mesure raisonnable de ses moyens, la responsabilité aquilienne du journaliste ne saurait être mise en cause» (Rb. Brussel, 21 november 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 24).

In een vonnis van 20 maart 1980 werd overwogen:

«Attendu que la presse a le droit et le devoir de signaler les abus et les excès de l'intérêt général; qu'exiger une objectivité absolue serait rendre illusoire l'exercice de son droit constitutionnel en raison de la précarité relative de ses moyens d'investigation» (Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437).

3.2.3.6. De journalist moet zorgvuldig te werk gaan en zijn informatie moet betrouwbaar en gecontroleerd zijn:

«De pers is, zoals eenieder, gehouden door de algemene verplichting van voorzichtigheid. Het is aan niemand toegelaten op lichtzinnige wijze handelingen te stellen waarvan men weet of moet weten dat zij voor derden schadelijk kunnen zijn. (...) Het nut van de informatie hangt overigens af van de betrouwbaarheid ervan. In casu kan appellante niet bogen op het nut van de informatie vermits er gebleken is dat het bericht onjuist was» (Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105).

3.2.3.7. En:

«Op grond van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek (is het een) privaatrechtelijk gesanctioneerde fout, de eer en de goede naam van andere rechtssubjecten in het gedrang te brengen, door er, op een voor een voorzichtig en bedachtzaam persoon in die concrete omstandigheden onbetamelijke wijze, onjuiste feiten of op onjuiste feiten berustende waardeoordelen over te verspreiden» (Rb. Brussel, 28 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2286).

3.2.3.8. «Niemand, ook geen politicus of ambtenaar moet dulden dat tegen hem verdachtmakingen worden uitgebracht die niet berusten op een grond van waarheid of waarvoor minstens ernstige en objectieve aanwijzingen bestaan (...). Wat appellant hier terzake als zijnde van verdacht allooi gesuggereerd heeft, nl. het verband tussen het verkrijgen van een onrechtmatig voordeel en de politieke personaliteit van geïntimeerde, is in geen dele bewezen en appellant heeft ook geen enkele ernstige aanwijzing in die zin verschaft» (Gent, 11 mei 1978, *R.W.*, 1977-1978, 46).

3.2.3.9. «Overwegende dat de berichtgeving manifest onjuist was (...); dat de persvrijheid een te groot goed is om ermee onzorgvuldig om te springen; dat de juistheid van de verkregen informatie door de journalist niet werd nagegaan (...); dat het bericht over het zogenaamd geknoei in het CGICS voortvarend en op lichtzinnige wijze werd verspreid» (Rb. Antwerpen, 20 oktober 1987, *R.W.*, 1987-1988, 820).

3.2.3.10. Ook:

«Attendu que si l'on ne peut exiger du journaliste une objectivité absolue compte tenu de la précarité relative des ses moyens d'investigation (...), il n'empêche que celui-ci a l'obligation d'agir sur des données contrôlées dans la mesure raisonnable de ses moyens; qu'à l'encontre de ce que semblent vouloir prétendre les défendeurs, lorsqu'il est fait état dans un organe de presse d'un fait douteux ou inexact, il n'appartient pas à celui à qui il est imputé d'apporter la preuve de son inexactitude, mais au journaliste d'apporter la preuve de sa réalité ou, tout le moins, de sa vraisemblance» (Rb. Brussel, 14 september 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1227. Zie ook Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437 en Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685).

3.2.3.11. «Overwegende dat aldus, na analyse van de hierboven vermelde feiten, blijkt dat de in het weekblad H. aangeklaagde wantoestanden in het bejaardentehuis niet met de werkelijkheid overeenstemmen, doch gebaseerd

zijn op losse verklaringen die niet reëel waren of die volkomen uit hun verband gelicht waren of verkeerd geïnterpreteerd» (Rb. Brussel, 12 september 1984, onuitg., *A.R.* 100.190).

3.2.3.12. «Dat (...) appellanten aldus moeten toegeven een rechtszaak te hebben gekomentarieerd en de eer van magistraten beklad zonder daartoe over al de vereiste gegevens te beschikken, waardoor het volstrekt gebrek aan ernst hunner kwaadwillige aantijgingen nog flagranter is; (...) hetwelk daarenboven aantoonde (...) met welk gemis aan ernst en informatie hun kwestieuze artikels werden opgesteld en beschuldigingen werden uitgebracht alvorens een afdoend bewijs harer veraciteit te bezitten» (Brussel, 5 februari 1990, *Pas.*, 1989-1990, II, 154).

3.2.3.13. «Dat hij (de auteur van een boek, n.v.d.a.) alleszins tot plicht had er grondig naar te informeren of eerste geïntimeerde familie wel degelijk een verradersfamilie of een verklikkersfamilie was, vooraleer het aan te durven zulks te schrijven, te publiceren en die onschuldige familie zodoende onzeggelijk zwaar te brandmerken; dat zulke onverantwoordelijke houding, zelfs afgezien van de vraag of appellant te trouw heeft gehandeld, ontegensprekelijk de bij art. 1382 B.W. voorziene fout uitmaakt (...)» (Brussel, 16 januari 1990, *Knack*, 25 april 1990, 38).

3.2.3.14. Bij de bekendmaking in de pers van lasterlijke verklaringen die zouden zijn afgelegd door een bepaald persoon, volstaat het niet dat men zich daarbij kan baseren op een proces-verbaal:

«Attendu, enfin, qu'il est sans intérêt autre que documentaire de savoir s'il existe ou non un procès-verbal qui relaterait les prétendues révélations du sieur Vandeputte, cette pièce dont les défendeurs n'auraient pu avoir connaissance que par violation du secret professionnel, ne pouvant, - à la supposer existante -, être versée au dossier de la présente procédure» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685). I.c. was de rechtbank van oordeel dat door de publicatie in een krant van oncontroleerbare verklaringen, verweerders een fout hadden begaan die aanleiding gaf tot een civielrechtelijke schadevergoeding (Ibid.).

3.2.3.15. Het is aan de journalist om het waarheidsbewijs van zijn aantijgingen te leveren:

«Overwegende dat appellanten de bewijslast helemaal omkeren wanneer ze staande houden melding te hebben gemaakt van een aantal elementen waarvan de feitelijke juistheid ook in het bestreden vonnis nooit op één enkel punt concreet weerlegd werd, terwijl zij behoren de gegrondheid hunner uitlatingen betreffende incest, partijdigheid en dergelijke aan te tonen» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464. Zie ook Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437; Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685 en Rb. Brussel, 14 september 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 1227).

3.2.3.16. Wanneer men zich als journalist baseert op voorlopige gegevens of op geruchten, volstaat het niet om deze verdachtmakingen of lasterlijke aantijgingen te publiceren in de voorwaardelijke wijs of deze aantijgingen tussen aanhalingstekens te plaatsen:

«Que d'après le premier défendeur, l'usage du conditionnel et des guillemets démontre qu'il aurait fait montre de la prudence nécessaire, de sorte que tout lecteur aurait été en mesure de se rendre compte que les propos rapportés n'étaient en réalité que l'écho des interrogations de la population; que, mis à part le fait qu'aucune identité bien précise n'est indiquée dans l'article litigieux quant aux auteurs des propos allégués, l'usage surtout des guillemets n'est pas encore reconnu par des grammairiens, dont l'autorité ne peut être mise en doute (Grevisse, 8e éd., nr. 1064), comme un moyen qui servirait à mettre en valeur le ou les mots isolés dans un but de dérision, d'ironie ou de mise en doute de la vérité de l'idée ou du fait énoncé et qui considèrent les guillemets comme des signes graphiques qui s'emploient au commencement et à la fin d'une locution sur laquelle on veut attirer l'attention; que de toute façon, ceci est l'effet obtenu auprès de la grande masse des lecteurs de journaux lisant des articles avec parties entre guillemets; que par ailleurs, l'usage du conditionnel n'est généralement pas remarqué par cette grande masse, celle-ci ayant surtout son attention attirée par les mises entre guillemets» (Rb. Brussel, 28 december 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 672. Vgl. Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685).

3.2.3.17. Maar anderzijds, ook al zijn bepaalde aantijgingen slechts gebaseerd op geruchten, toch kan vanuit het perspectief van de persvrijheid en de expressievrijheid de openbaarmaking ervan in een perspublicatie, geoorloofd zijn, mits met het nodige voorbehoud geformuleerd:

«Attendu que l'examen des articles incriminés montre qu'en aucun de ceux-ci, la défenderesse ne s'est départie d'une rédaction prudente en soi; que, certes, elle s'est fait l'écho de rumeurs qui incriminaient les parties demanders et leur prêtaient à tout le moins une part dans l'évacuation des corps des victimes d'un massacre dont la vraisemblance paraît de plus en plus probable; mais qu'il n'est pas niable que ces rumeurs existaient, que la défenderesse les a rapportées en les présentant comme telle et au conditionnel; qu'elle a présenté comme elle devait le faire le démenti apporté aux dites rumeurs par les parties demanderesses sans, pour autant, considérer ce démenti comme l'expression d'une vérité certaine; qu'en ce faisant, elle a agi avec lucidité, bonne foi, correction et objectivité» (Rb. Brussel, 21 november 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 24)(33).

3.2.3.18. Aantijgingen geformuleerd in een interview die op geen enkele wijze steun kunnen vinden in precieze feiten werden door de rechtbank als onrechtmatig beschouwd in hoofde van de geïnterviewde, terwijl de journalist die deze aantijgingen in het kader van een interview publiceerde geen fout kon worden aangewreven.

In een vonnis van 4 november 1992 was de rechtbank te Brussel van oordeel:

«en effet, qu'il apparaît que plusieurs raisons objectives et purement journalistiques ont amené le journaliste et le journal lui-même à publier l'article en reproduisant les propos de Monsieur de Bonvoisin, mais en prenant des précautions».

En de rechtbank concludeerde:

« (...) le Tribunal a la conviction que le journaliste n'a certainement pas cherché à donner aux accusations portées par Mr. de Bonvoisin, le semblant de vérité que voulait leur donner Mr. de Bonvoisin; qu'en effet, le journaliste s'est borné à indiquer de qui émanaient les accusations, de faire état des intentions de Mr. de Bonvoisin, ce en prenant les précautions nécessaires, et, surtout en n'émettant pas les moindres considérations ou commentaires personnels sur ce qui lui avait été déclaré, ses seuls commentaires étant réservés aux agissements de l'interviewé, soit Mr. de Bonvoisin; Attendu, dès lors, que le journaliste Ephimenco, a fait montre de la prudence lui imposée (...); qu'aucune faute personnelle ne peut lui être reprochée vu le fait qu'il a agi, en l'espèce, avec bonne foi, correction, et objectivité, comme doit le faire un journaliste normalement avisé et prudent» (Rb. Brussel, 4 november 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 228, 24).

3.2.3.19. Overigens is niet elke onzorgvuldige of onjuiste berichtgeving als een onrechtmatige publicatie te beschouwen:

«Attendu que l'on ne peut cependant admettre que toute inexactitude, quelle qu'elle soit, dans la relation des faits et gestes d'une personne porterait atteinte à la personnalité, spécialement lorsque ces faits et gestes n'ont pas été accomplis dans le cadre strict de sa vie privée» (Rb. Brussel, 26 april 1991, *J.T.*, 1992, 315).

3.2.3.20. Het feit dat dezelfde of analoge kritiek is geformuleerd in andere perspublicaties waartegen geen vordering is ingesteld, ontnemt het onrechtmatige karakter van de litigieuze publicaties niet:

«Dat het hof niet tot taak heeft na te gaan of - zoals appellanten beweren - ook nog andere journalisten soortgelijke kritiek hebben uitgebracht, daar oorspronkelijke eisers hun proces uitsluitend tegen hen aanspannen, terwijl daarenboven die omstandigheid, zelf zo ze waar was volstrekt geen excuus voor de persoonlijke fout van appellanten zou kunnen zijn» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464).

3.2.3.21. Anderzijds kan wel rekening worden gehouden met het feit dat de litigieuze aantijgingen eerder ook in andere persmedia werden gepubliceerd. In een vonnis van de rechtbank van Kortrijk van 17 november 1989 wordt er o.m. op gewezen dat «het bericht nopens de gezondheidstoestand van eiser - en diens mogelijk aftreden - herhaalt enkel hetgeen enige tijd voordien in diverse publicaties werd vermeld (o.a. *Le Soir*, *La Libre Belgique*, *De Stan-daard* (...))» (Rb. Kortrijk, 27 november 1989, *T.G.R.*, 1990, 116).

3.2.4. De aantasting van de privacy

Uit een aantal vonnissen en arresten blijkt op welke wijze de private levenssfeer bescherming geniet en hoe bij de uitoefening van de persvrijheid daarmee rekening moet worden gehouden(34).

3.2.4.1. «Attendu qu'il revient au pouvoir judiciaire de veiller au respect de la vie privée de l'individu en toutes ses manifestations; qu'il n'appartient à personne d'en scruter les actes et les intentions pour les livrer à la curiosité ou la malignité d'autrui» (Brussel, 25 november 1981, *J.T.*, 1982, 275).

3.2.4.2. «Overwegende dat appellant als schrijver het recht niet heeft het privé-leven van anderen aan te tasten; dat noch de artistieke vrijheid, noch de beweerde literaire waarde van het verhaal toelaat feiten bekend te maken of in herinnering te brengen die in het privéleven van een bij name genoemde persoon gebeurd of zouden gebeurd zijn en die, zelfs bij een in het moderne leven meest gewijzigde zedelijkheid, een miskenning zijn van algemeen geldende en elementaire rechtswaarden; dat het bekendmaken van deze feiten of het in herinnering brengen ervan (...) zowel de naam en faam van de geïntimeerde als van haar kinderen in het openbaar diskrediet brengt» (Antwerpen, 18 januari 1984, *R.W.*, 1986-1987, 2860).

3.2.4.3. «Dat ze (de journalisten, n.v.d.a.), op de koop toe, onnodig en gans ongepast het oorlogsverleden van wijlen de vader van tweede oorspronkelijke eiser hebben opgerakeld, een omstandigheid waarmee deze laatste persoonlijk hoegenaamd niets heeft te maken en daarbij - wat appellanten er ook moge van denken - volkomen tot de onaantastbare privé-sfeer behoort» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464).

3.2.4.4. In het verlengde van voorgaand arrest, bevestigde het Hof van Cassatie de motivering van het Hof van Beroep volgens dewelke de bescherming van de privacy een legitieme beperking oplegt aan de persvrijheid:
«Dat, zoals blijkt uit de context van het arrest, de appelrechters, door te zeggen dat bij toepassing van artikel 8, lid 1, E.V.R.M. ter bescherming van het privé-leven, een persbijdrage naar waarheidsgetrouwheid moet streven, niet onnodig grievend mag zijn en het privé-leven van de burger moet ontzien, oordelen dat een evenwicht moet worden gezocht tussen de belangen van de vrije pers en het privé-belang van de betrokkenen, maar hiermee niet beslissen dat het algemeen belang bij een publiek debat over de werking van de rechterlijke macht minder belangrijk is dan het belang van de betrokkenen, en ook geen beperking toevoegen aan de limitatief in art. 10, lid 2, van het verdrag genoemde uitzonderingen» (Cass., 13 september 1991, *R.W.*, 1991-1992, 464).

3.2.4.5. Ook een publiek persoon kan aanspraak maken op de bescherming van de privacy. In een arrest van 1981 werd de schending van de privé-sfeer van een koninklijke familie onrechtmatig geacht:

«Qu'il importe peu que la victime de ces indiscretions et malveillances appartienne ou non à une famille régnante, dès lors qu'en l'espèce, les faits commentés étaient sans incidence sur les affaires d'Etat» (Brussel, 25 november 1981, *J.T.*, 1982, 275).

Het arrest laat veronderstellen dat ook de bescherming van de privacy van publieke personen of politici kan sneuvelen in de mate dat feiten in dit verband politiek relevant zouden kunnen zijn(35).

3.2.4.6. Hoe dan ook is de nodige omzichtigheid geboden, ook al hebben de gereveleerde feiten een politieke relevantie:

«(...) door op grond van hardnekkige geruchten te reveleren dat de eiser aan kanker lijdt met mogelijke noodlottige afloop over twee jaren, aldus ontegensprekelijk het recht op privé-leven, waarop eenieder, ook een staatshoofd, aanspraak kan maken, ernstig geschonden wordt» (Rb. Gent, 16 december 1981, *R.W.*, 1983-1984, 2968).

3.2.4.7. Het bericht nopens de gezondheidstoestand van een president en diens mogelijk aftreden, waarbij enkel wordt herhaald wat reeds in andere kranten verscheen en waarbij geen precieze indicatie wordt gegeven omtrent de ziekte zelf, is mogelijks niet van aard om eiser schade toe te brengen (Rb. Kortrijk, 17 november 1989, *T.G.R.*, 1990, 116).

3.2.4.8. Men kan zich als publiek persoon niet beroepen op de bescherming van de privacy om zich te verzetten tegen de publicatie van een biografie:
«(...) le demandeur n'est pas fondé à soutenir que, dès lors qu'il était question de lui dans le livre concerné, son autorisation préalable à la publication de celui-ci aurait dû lui être demandée; qu'en effet, l'activité d'un individu appartient à l'histoire et c'est particulièrement vrai lorsqu'il s'agit des faits de la vie publique d'un personnage ayant atteint la notoriété, et, comme tels, ces faits peuvent être narrés sans autorisation spéciale (...)» (Rb. Brussel, 26 april 1991, *J.T.*, 1992, 315).

Inzoverre de biografie dus geen schending inhoudt van de privacy kan op dit vlak geen sprake zijn van een onrechtmatige publicatie. I.c. wees de rechtbank op het feit «qu'il importe de souligner à cet égard qu'en l'espèce, les faits rapportés concernent, non la vie privée du demandeur - dont il est, par ailleurs, constant qu'il jouit d'une certaine notoriété - mais son activité professionnelle (...)» (Ibid.).

3.2.5. De bescherming van het recht op afbeelding

3.2.5.1. In het kader van de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties verdient de problematiek van het recht op afbeelding een bijzondere toelichting. In aansluiting namelijk van zowel het portretrecht zoals erkend in art. 20 van de Auteurswet als van de persoonlijkheidsrechten en het recht op privacy van het individu(36), geldt als basisprincipe dat niet mag worden overgegaan tot de publicatie van een foto van een persoon zonder diens uitdrukkelijke toestemming. Ook op deze regel gelden een aantal uitzonderingen.

3.2.5.2. Zo is de publicatie wel toegelaten van de afbeelding van politici, filmsterren, sportfiguren etc. in het kader van de actualiteitsverslaggeving of met het doel het publiek te informeren. Ook deze publieke personen moeten echter niet gedogen dat de publicatie van foto's een inbreuk inhoudt op hun privé-leven. Het is evenmin toelaatbaar dat foto's die eerder gepubliceerd werden in het kader van de actualiteitsverslaggeving gebruikt worden voor niet-toegestane, commerciële doeleinden(37). Voor het overige moeten publieke personen wel aanvaarden dat zij het voorwerp van scherts en spot kunnen zijn, bvb. naar aanleiding van een karnavaloptocht waar hun foto wordt megedragen. De publicatie van een foto in de krant van een dergelijk karnavalstafereel wordt niet als onrechtmatig beschouwd, in zoverre in artikel en foto de karnaval centraal staat en geenszins de lasterlijke geruchten rond de persoon van de politicus(38).

3.2.5.3. De toestemming tot publicatie van een foto, dient hoe dan ook eng geïnterpreteerd te worden, ook al betreft het een fotomodel. Een toelating tot het maken van een afbeelding impliceert geen toelating tot het verspreiden en gebruiken van de afbeelding, evenmin tot publicatie in welke krant of tijdschrift ook(39). De toestemming tot gebruik van een foto voor een advertentie in de gedrukte pers, impliceert niet de toestemming tot het gebruik van deze foto voor een perscampagne en voor affichage één jaar later(40).

3.2.5.4. Private personen moeten in bepaalde strikte gevallen gedogen dat zij herkenbaar zijn bij de publicatie van bvb. een foto van een openbare manifestatie. De publicatie van de foto is evenwel onrechtmatig indien de afgebeelde personen belachelijk worden gemaakt of expliciet het voorwerp uitmaken van de foto(41).

Wanneer de publicatie van een foto in een tijdschrift, een ongewilde associatie oproept van de geportretteerden met maatschappelijk geëngageerde verenigingen of groepen waar de geportretteerden in werkelijkheid geen uitstaans mee hebben, is de uitgever van het magazine aansprakelijk voor de berokkende morele schade(42). Het aanwenden van foto's voor religieuze propaganda met daaronder de tekst: «Kristelijk gezin: kern van geloof», waarbij personen staan afgebeeld die van a-religieuze, humanistische levensovertuiging zijn, houdt een schending in van het recht op afbeelding én een inbreuk op art. 1382 B.W., doordat de foto's voor publicatie aangewend werden in een voor eisers en hun kinderen onaanvaardbare context die geheel strijdig was met hun levensovertuiging(43).

Het afdrukken van een foto waarop een geneesheer duidelijk herkenbaar is, als illustratie bij twee artikels betreffende problemen in de medische sector, is een fout in hoofde van de uitgever van de krant. De uitgever is aansprakelijk omdat hij de foto heeft gepubliceerd zonder de toestemming van de betrokkene en omdat daardoor schade is toegebracht aan de reputatie en beroepseer van de betrokken arts(44). De publicatie van een foto zonder toestemming, kan ook een aantasting van het privé- of familieleven inhouden(45). Ook het afdrukken van een foto van een persoon die verwikkeld is

in een gerechtelijke affaire, kan samen met de titels en de tekst van het artikel, als een onrechtmatige publicatie te beschouwen zijn(46).

3.2.6. De gerechtsverslaggeving

3.2.6.1. In het verlengde van de openbaarheid van de rechtszittingen en gelet op het belang van de rechtspraak voor het democratisch functioneren van de rechtstaat, geldt als principe de vrijheid van (kritische) gerechtsverslaggeving:

«Que la liberté de la presse emporte le droit d'exercer son contrôle sur l'œuvre juridique de la magistrature, en ce compris des jugements, tombés dans le domaine public par suite de leur lecture à l'audience, et qui peuvent faire l'objet d'une appréciation et d'une discussion; qu'il ne suffit pas qu'une cause soit définitivement jugée pour qu'elle ne puisse plus être critiquée» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685)(47).

3.2.6.2. Het in de persverslaggeving vermelden van de identiteit van een verdachte is op zichzelf niet onrechtmatig in hoofde van de journalist:

«Attendu qu'il n'apparaît pas que la publication, par la presse, de l'identité du demandeur ait été fautive alors que la source de l'information était sûre et que, dès lors, en ce qui concerne l'identité, le premier défendeur n'avait aucune vérification à opérer. Que même si cette pratique peut paraître regrettable, elle est habituelle à toutes les chroniques judiciaires et ne s'écarte donc pas de l'attitude d'un journaliste normalement prudent et avisé» (Rb. Charleroi, 1 april 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1982, 214).

3.2.6.3. Wel moet een bijzondere voorzichtigheid aan de dag worden gelegd in het kader van misdaad- of gerechtsverslaggeving, i.h.b. in relatie tot het vermoeden van onschuld van de verdachte:

«Attendu (...) que c'est de manière inexacte qu'il fut écrit : il devait se révéler rapidement que cet homme est bel et bien l'auteur du crime.

Qu'il s'agissait là d'une information inexacte, avancée précipitamment et que la suite même de l'article contredisait rapidement; Attendu que, quels que soient les impératifs de l'information rapide du public, une telle affirmation, particulièrement grave et susceptible d'attenter à l'honneur et à la réputation de celui qui en est l'objet, ne peut être avancée qu'à condition d'avoir été soigneusement vérifiée et, en tous cas, ne peut être insérée lorsque, dans le même temps, le journaliste est au courant du doute important qui subsiste. Qu'à supposer même que le journaliste puisse, comme le soutient le premier défendeur, rapporter au public tous les éléments, à charge et à décharge, qui sont à sa connaissance, encore importe-t-il qu'il s'abstienne de poser lui-même une accusation, dont le caractère inexact ou à tout le moins douteux lui est connu» (Rb. Charleroi, 1 april 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1982, 214).

3.2.6.4. In het reeds eerder geciteerde vonnis van 29 juni 1987 was de rechtbank van oordeel «que rien n'autorise la presse à attenter à l'honneur et à la réputation de quiconque en éveillant dans l'esprit du public des soupçons malveillants ou d'injustes suppositions» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*,

1987, 685). Bij de publicatie van bepaalde lasterlijke verklaringen die zouden zijn afgelegd in het kader van een gerechtelijk onderzoek, volstaat het niet dat men zich daarbij kan baseren op een proces-verbaal, dat overigens slechts kon bekomen worden mits schending van het beroepsgeheim (cfr. supra par. 3.2.3.14.).

3.2.6.5. Alleen al het gebruik van bepaalde titels en het daarbij afdrukken van foto's, kan een persoon die betrokken is in een gerechtelijke affaire, in diskrediet brengen, waardoor sprake kan zijn van een onrechtmatige publicatie:

«Attendu que, si l'on peut admettre en l'espèce que le ton général de l'auteur de l'article n'est pas celui de la malice, de la méchanceté ou d'une volonté insidieuse ou récurrente de tenter de porter atteinte à l'honneur professionnel du demandeur, compte tenu des réserves et précautions dont s'est entouré le chroniqueur dans le corps de son article, il n'empêche que les titres volontairement accrocheurs pour ne pas dire provocateurs et le montage photographique qui les accompagnait pouvaient, à eux seuls, et aux yeux d'un lecteur superficiel ou insuffisamment attentif, jeter le discrédit sur le demandeur; que cette circonstance est, en elle-même suffisante pour fonder son action dans les limites que seront ci-après précisées» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685).

3.2.6.6. Wanneer in een perspublicatie wordt bekend gemaakt dat in een bepaald gerechtelijk dossier een gerechtelijk inspecteur werd ontlast van zijn opdracht, mag daarbij niet zonder enige grondslag worden geïnsinueerd dat onregelmatigheden zouden zijn begaan door de betreffende gerechtelijke inspecteur en dat het een schorsing zou betreffen:

«Overwegende dat het reeds meermaals is gebeurd dat bepaalde politiemensen in de loop van een strafonderzoek van hun opdracht werden ontlast zonder daarom te moeten besluiten tot een schorsing van betrokkene of zelfs dat er onregelmatigheden werden begaan; overwegende dat besluiten trekken uit het feit dat eiser niet meer in het onderzoek tussenkwam en vandaar dat hij inmiddels werd geschorst, wijst op weinig ernstige berichtgeving en onderzoek en van aard is de lezer te doen denken dat zware onregelmatigheden door eiser werden gepleegd; overwegende dat verweerders derhalve een fout hebben begaan door bij wijze van onverantwoorde beschuldigingen en beledigende insinuaties de eer en goede naam van eiser te hebben gekrenkt» (Rb. Brussel, 23 maart 1989, onuitg., A.R. 36.051).

3.2.6.7. Het publiceren van een artikel, - zelfs in een zekere agressieve sfeer -, dat afbrekend en kritisch is betreffende een bepaald onderdeel van een gerechtelijk onderzoek, is niet op zichzelf onrechtmatig. I.c. is het niet foutief om een gerechtelijk inspecteur bij naam te vermelden en in te gaan op bepaalde omstandigheden waarin het onderzoek werd gevoerd, daar waar bepaalde modaliteiten van het onderzoek «als zeer ongebruikelijk of ongewenst voorkomen, en de indruk kan verwekken bij buitenstaanders van

partijdigheid en vooringenomenheid» (Rb. Brussel, 23 maart 1989, onuitg., A.R. 38.335).

3.2.6.8. De rapportering van bepaalde onregelmatigheden in een gerechtelijk onderzoek is toelaatbaar, ook al wordt daarmee de verantwoordelijke gerechtelijk inspecteur in diskrediet gebracht:

«Overwegende dat in casu verweerders in de eerste plaats zich tot doel stelden de lezer(s) van de artikelen in kwestie objectief te (lichten) van onregelmatigheden die zij meenden te ontdekken in het proces (...); dat zij tevens inderdaad eigenaardigheden vaststelden in het onderzoek desbetreffend gevoerd (...); Overwegende dat het niet gebruikelijk is dat dergelijke procédé's in een onderzoek worden toegepast; dat het dan ook niet als verwonderlijk voorkomt dat een journalist dit in geuren en kleuren wil weergeven aan zijn lezerspubliek (...); Overwegende dat dan ook op geen enkel ogenblik het voeren van een opzettelijke en kwaadwillige lastercampagne tegen huidige eiser kan weerhouden worden; dat het artikel wel blijkt geschreven te zijn in een zekere agressieve sfeer, dat niet bewezen wordt dat de schrijver van de artikelen (eiser) in diskrediet zou brengen, maar vernoemde om de sfeer te scheppen die heerste in het proces (...))» (Rb. Brussel, 23 maart 1989, onuitg., A.R. 38.335).

3.2.6.9. Bij het formuleren van kritiek aan het adres van leden van de magistratuur moeten bepaalde grenzen in acht worden genomen:

«Niemand, ook geen magistraat, moet dulden dat tegen hem aantijgingen of geruchten verspreid worden die zijn eer en waardigheid in het gedrang brengen» (Rb. Brugge, 17 april 1987, gepubl. in VOORHOOF, D., *Actuele vraagstukken van Mediarecht*, o.c., 253).

De persvrijheid kan geen vrijgeleide zijn voor onrechtmatige kritiek aan het adres van individuele leden van de magistratuur:

«Te vergeefs willen verweerders thans laten uitschijnen dat zij enkel een politieke meningsuiting hebben geformuleerd of met andere woorden dat zij enkel een polemieek en kritiek op het benoemingsbeleid van magistraten door de huidige Minister van Justitie hebben willen naar voor brengen. Zij pogen thans hun beledigende schrijverij, hun flagrante fout en miskenning van elk elementair gevoel voor journalistieke (en andere) ethiek te verschuilen onder het voorwendsel van hun vrijheid van meningsuiting in de vrijheid van drukpers» (Ibid.).

3.2.6.10. In de geruchtmakende zaak rond «Notaris X.» oordeelde het Hof van Beroep van Brussel dat bepaalde krantenartikels waarin kritiek was geformuleerd aan het adres van de betrokken magistraten, een duidelijk onrechtmatig karakter hadden:

«Overwegende dat de hevige toon waarop die artikelen zijn geschreven, de tekeningen ter illustratie van de commentaar (...) en de koppigheid waarvan appellanten blijk hebben gegeven, er geen twijfel over laten bestaan dat appellanten zodoende de bedoeling hebben gehad de oorspronkelijke eisers in een bijzonder ongunstig daglicht te plaatsen, aan de openbare verachting

bloot te stellen en hen zodoende te schaden; dat appellanten klaarblijkelijk bij hun lezers de indruk hebben willen wekken dat de betrokken magistraten onder één hoedje hebben gespeeld met één der partijen in het door hen beslecht geding en dat hun arresten bovendien door bepaalde ideologische of politieke opvattingen werden ingegeven (...); overwegende dat die commentators zodoende verre de grenzen hebben overschreden van een fatsoenlijke kritiek die qua inhoud en vorm in een ernstige publikatie als normaal en duldbaar kan worden beschouwd» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464).

3.2.6.11. In de analoge zaak tegen een weekblad oordeelde het Hof van Beroep:

«Dat zo appellanten menen bepaalde ideologische opvattingen aan geïntimeerden te mogen toeschrijven - opvattingen die ze trouwens niet bewijzen - hen alleszins niet kan worden toegelaten uit die beweerde opinies - zelfs zo ze bewezen waren - de partijdigheid dier magistraten zuiver en eenvoudig af te leiden en openbaar aan de kaak te stellen» (Brussel, 5 februari 1990, *Pas.*, 1989-1990, II, 154)(48).

3.2.6.12. Naar aanleiding van het formuleren van kritiek op de rechtsvinding in een concrete zaak, kan bij de beoordeling van de onrechtmatigheid van de perspublicatie worden rekening gehouden met het feit dat de zaak nog «sub iudice» was:

«Dat daarenboven de manier waarop die magistraten op een zo laakbare wijze werden aangevallen, terwijl nochtans de zaak, waarop de commentaar sloeg, nog hangende was, een regelrechte en onduldbare poging tot beïnvloeding van het gerecht is geweest (...)» (Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464).

3.2.7. Kritiek in de economische of commerciële sfeer

3.2.7.1. In de rechtspraak is ook het al dan niet foutief en schadeverwekkend karakter van perspublicaties in verband met economische berichtgeving beoordeeld op basis van art. 1382 B.W.(49). Vooral de publicatie in consumentenbladen van de resultaten van vergelijkend warenonderzoek, is voorwerp geweest van een aantal rechtsgeschillen(50).

In vroegere rechtspraak zijn reeds een aantal basisprincipes vastgelegd in verband met de aansprakelijkheid van de pers in geval van onrechtmatige publicaties naar aanleiding van kritiek in de handelssfeer.

3.2.7.2. N.a.v. een artikel in een krant waarin melding werd gemaakt van geruchten volgens dewelke de bij naam genoemde verzekeringsmaatschappij N.V. Mauretus in moeilijkheden zou verkeren, was het Hof van Beroep te Gent in een arrest van 1974 van oordeel dat het publiceren van een dergelijk artikel van aard was ernstige schade toe te brengen en dat de verspreiding van dergelijke geruchten «het vertrouwen van de cliënteel in de kredietwaardigheid van de maatschappij zwaar schokken, te meer dat het bericht verscheen in een klimaat van algemeen wantrouwen veroorzaakt door het kort voordien uitgesproken faillissement van de maatschappij Belfort». Volgens

het Hof is de eigenlijke vraag te weten «of de informatietaak van de pers haar toelaat ruchtbaarheid te geven aan geruchten, die voor derden schadelijk kunnen zijn, zonder zich te bekommeren of die geruchten al of niet gefundeerd zijn». Het Hof beantwoordt deze vraag kordaat negatief:

«De pers is, zoals eenieder, gehouden door de algemene verplichting van voorzichtigheid. Het is aan niemand toegelaten op lichtzinnige wijze handelingen te stellen waarvan men weet of moet weten dat zij voor derden schadelijk kunnen zijn (...); een normaal voorzichtig en vooruitziend persoon zal zijn medewerking niet verlenen tot het verspreiden van voor derden schadelijke gezegden waarvan hem niet bekend is wie aan de oorsprong ligt en waarvan hij niet weet hoever ze met de waarheid overeenkomen». Het Hof was van oordeel dat «door het bericht op haastige wijze en zonder enige controle in haar blad te laten verschijnen appellante een fout (heeft) begaan waarvan zij de schadelijke gevolgen moet vergoeden» (Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105).

Noch het feit dat in het oorspronkelijke artikel was vermeld dat het om geruchten ging waarbij het op dat moment onmogelijk was de betrokkenen te bereiken om bevestiging of ontkenning van deze geruchten te bekomen, noch het feit dat in het volgend nummer van de krant een rechtzetting verscheen onder de titel «Geruchten over moeilijkheden bij N.V. Mauretus ongegrond», werden geacht het onrechtmatig karakter van de litigieuze artikel te ontnemen.

3.2.7.3. De publicatie in een damesweekblad waarin bericht werd dat de markt-populariteit van een bepaald hartvormig juweel van het merk P. afnam en dat het zou vervangen worden door een moderner en praktischer model, gaf eveneens aanleiding tot een civielrechtelijke veroordeling omdat het bericht onjuist en schadeverwekkend bleek te zijn. M.n. was het Hof van Beroep van Brussel van oordeel:

«Attendu sans doute que la société appelante avait le droit d'annoncer l'apparition d'un nouveau bijou et de donner son appréciation sur celui-ci, mais qu'il lui appartenait de le faire dans les limites d'une information objective». I.c. was het Hof van oordeel dat «la société appelante a dépassé les limites de l'objectivité», bij wijze van principiële overweging eraan toevoegend:

«que la critique est libre mais qu'elle doit être objective; que l'auteur de la critique ne peut avancer des faits qu'il sait inexacts ou dont il n'a pas vérifié l'exactitude» (Brussel, 28 juni 1974, *Ing. Cons.*, 1975, 200).

Het Hof bevestigde daarmee het vonnis van de rechtbank van koophandel te Brussel volgens dewelke verweerster «a manifestement excédé le souci d'une information objective, qui aurait consisté en l'espèce à faire une étude comparative des caractéristiques des bijoux concurrents et ce avec les garanties d'objectivité indispensables» (Kh. Brussel, 21 september 1972, *Ing. Cons.*, 1975, 203)(51).

3.2.7.4. In een arrest van 28 maart 1977 was het Hof van Beroep van Antwerpen van oordeel dat een kritische, maar wat voorbarige, berichtgeving, niet onrechtmatig was:

«Overwegende dat, op het ogenblik dat dit geschreven werd, deze uiteenzetting niet onjuist was (...); Overwegende dat de journalist niet kon weten dat deze bevinding later onjuist zou blijken te zijn en hem geen schuld treft (...); Overwegende dat de betrokken journalist vrij alarmerende bewoordingen gebruikt doch hij, wat de kern van de zaak betreft, geen flagrante onjuistheden schrijft zoals uit het voorgaande blijkt» (Antwerpen, 28 maart 1977, *R.W.*, 1977-1978, 1445 met (kritische) noot J. LIEVENS).

3.2.7.5. Eerder was in de rechtspraak ook reeds verduidelijkt op basis van welke criteria consumentenbladen aansprakelijk kunnen worden gesteld wegens de publicatie van vergelijkende warentests die mogelijks een negatief effect hebben op de commerciële afzet van de als negatief beoordeelde produkten. In twee arresten van 25 juni 1969 erkende het Hof van Beroep te Brussel het recht om kritiek uit te oefenen op bepaalde produkten in het kader van de publicatie van de resultaten van warentesten. De publicatie kan echter wel foutief worden indien zij een gebrek aan stricte objectiviteit vertoont en het Hof overwoog verder:

«que l'information doit reposer sur des renseignements recueillis avec la plus grande prudence et contrôlés scrupuleusement par les modes d'investigation les plus sérieux; que toute inexactitude résultant d'un défaut de vigilance dans l'information peut être ici la source d'une faute génératrice de responsabilité, et qu'eu égard aux conséquences préjudiciables que le défaut de précautions peut engendrer, la probité dans les recherches doit être exigée avec une particulière sévérité» (Brussel, 25 juni 1969, *B.R.H.*, 1970, 100 en *J.T.*, 1970, 153 en Brussel, 25 juni 1969, *B.R.H.*, 1970, 107 en *J.T.*, 1970, 155. Zie ook Rb. Brussel, 20 juli 1967, *J.T.*, 1967, 668 en Rb. Brussel, 20 juli 1967, *J.T.*, 1967, 558).

In het ene geval ging de consumentenorganisatie vrijuit omdat het vergelijkend onderzoek van 13 benzinemerken was uitgevoerd door een universitair labo dat alle garanties bood m.b.t. de wetenschappelijke verzameling en verwerking van de onderzoeksgegevens. De kritiek en de weergave van de negatieve meetresultaten van het benzinemerken «Mazobel» was bijgevolg toelaatbaar. In het andere geval werd de publicatie van de resultaten van een warentest van doperwten van het merk «Picolo» onrechtmatig geacht omdat de wijze van onderzoek onvoldoende garanties bood inzake objectiviteit:

«Attendu que, quoi qu'il en soit de la controverse scientifique relative aux méthodes de contrôle, il faut constater que l'appelante a fondé imprudemment ses conclusions défavorables, classa non pas même tel lot déterminé, mais toute la production des pois fins Picolo dans la catégorie non recommandés, sur la base trop fragile de l'analyse de deux boîtes seulement et qui appartenaient à une série dépassée; qu'il eût été assez élémentaire précaution d'étendre son enquête à des échantillons plus nombreux et mis plus récemment sur

le marché; qu'à défaut de l'avoir fait, ses conclusions manquent de garanties d'objectivité et procèdent d'une erreur de conduite fautive» (Brussel, 25 juni 1969, *B.R.H.*, 1970, 100 en *J.T.*, 1970, 153).

3.2.7.6. Op een analoge wijze erkende het Hof van Beroep te Brussel in een arrest van 14 mei 1981 het recht op informatie i.c. ten aanzien van consumenteninformatie, maar tegelijk werd aangeduid binnen welke grenzen deze berichtgeving zich dient te situeren:

«Attendu que nul ne conteste que les organismes de défense des intérêts collectifs des consommateurs puissent jouer un rôle utile, entre autres par leur action d'information et d'éducation du public; que toutefois, la liberté d'expression qui leur est reconnue trouve sa limite dans les principes de la responsabilité civile auxquels ils sont soumis comme tout autre personne juridique» (Brussel, 14 mei 1981, *J.T.*, 1981, 415).

In onderhavige zaak werd uiteindelijk door de rechtbank geoordeeld dat de steekproef niet wetenschappelijk was uitgevoerd en onvoldoende garanties bood inzake de representativiteit van het negatief beoordeelde sigarettenmerk:

«Attendu qu'il résulte de ce qui précède que le tribunal, confirmé en cela par la Cour, a posé en son principe l'existence d'une faute dans le chef de la défenderesse: avoir sciemment publié une information incomplète de nature à empêcher le consommateur d'exercer son choix en pleine connaissance» (Rb. Brussel, 22 september 1982, onuitg., A.R. 76.836 (H. Van Landewyck t. ASBL Association des Consommateurs)).

3.2.7.7. Nog in verband met een vergelijkende warentest, dit keer van 10 frituurpannen, werd een kritische evaluatie van bepaalde eigenschappen van een frituurpan van SEB, niet onrechtmatig geacht. De rechtbank was van oordeel dat eiseres «ne prouve pas et n'offre de prouver que les essais comparatifs de dix friteuses de modèles différents auraient manqué à la plus stricte objectivité ou n'auraient pas fait l'objet de modes d'investigations très sérieux; que les arguments présentés par la défenderesse apparaissent par contre pleins de bon sens au regard des habitudes alimentaires des consommateurs belges» (Rb. Charleroi, 26 februari 1976, onuitg., A.R. 14.509 (S.A. Alutef t. ASBL Editions de l'Association des Consommateurs)).

3.2.7.8. Bij herhaling is in de rechtspraak het belang van de vrijheid van meningsuitdrukking en het recht op informatie inzake consumentenaangelegenheden onderkent:

«Attendu que la liberté d'expression constitue le fondement du droit à l'information et à la critique des produits et services offerts sur le marché; que cette liberté est limitée par l'interdiction de diffamer ou de discréditer, causant ainsi un préjudice générateur de responsabilité civile; que cette limitation est toutefois tempérée parce que l'information du public et la critique constituent d'une part une exigence sociale en ce qu'elles contribuent efficacement à éliminer des concurrents peu scrupuleux dont le comportement nuit à la réputation de la profession et à améliorer les produits et services;

qu'elles constituent, d'autre part, un véritable service public en ce qu'elles guident le consommateur vers un choix éclairé et tendent à sauvegarder ou rétablir l'égalité contractuelle» (Vred. Brussel, 20 januari 1983, onuitg., A.R. 9585 (SPRL Woluwe Pneus t. Association des Consommateurs). Vgl. Brussel, 14 mei 1981, *J.T.*, 1981, 415).

3.2.7.9. Een kritische beoordeling in een consumentenmagazine van de misleidende reclame in verband met de resultaten van haar groeimiddelen is toelaatbaar, in zoverre deze evaluatie steun kan vinden in het wetenschappelijk onderzoek terzake. De rechtbank concludeerde i.c.:

«la défenderesse effectue une évaluation critique des promesses publicitaires, en relatant l'avis unanime des scientifiques, sur la calvitie masculine classique c.à.d. l'alopécie androgénique, phénomène non pathologique, héréditaire, qui n'a pas de causes externes, s'en référant à des produits courants (quant à leur commercialisation) dont la liste est donnée et la composition connue» (Rb. Brussel, 8 juni 1988, onuitg., A.R. 116.733 (S.A. Somejant t. ASBL Association des Consommateurs)).

3.2.8. *Het perspectief van de lezer*

3.2.8.1. Voor de beoordeling van de mogelijks negatieve, schadeverwekkende interpretatie van bepaalde kritiek op een persoon of op een onderneming, neemt de rechtspraak soms aan dat deze beoordeling niet mag gebeuren vanuit het perspectief van een zeer oppervlakkig lezer, maar moet gebeuren vanuit het perspectief van een meer aandachtig lezer, die verondersteld wordt geen voortvarende of onterechte conclusies te verbinden met een bepaalde berichtgeving:

«Overwegende dat uit de tekst onder de titel (...) een zeer oppervlakkige lezer zou kunnen opmaken dat de firma V. beverratten verkocht, doch een meer aandachtig lezer dit nooit zou besluiten» (Antwerpen, 28 maart 1977, *R.W.*, 1977-1978, 1445).

3.2.8.2. Doorgaans wordt geoordeeld vanuit de gemiddelde lezer:

«Het is voor iedere lezer, met een gewone middelmatige aandacht, onmiddellijk duidelijk dat eiser door de schrijver van het gewraakte artikel geassocieerd wordt met een in concreto twee hoedanigheden wordt toegeschreven m.b. enerzijds onbekwaamheid en anderzijds het parvenu zijn» (Rb. Brugge, 17 april 1987, gepubl. in VOORHOOF, D., *Actuele vraagstukken van Media-recht*, o.c., 253).

En:

«Dat appellanten klaarblijkelijk bij hun lezers de indruk hebben willen wekken dat de betrokken magistraten onder één hoedje hebben gespeeld met één der partijen in het door hen beslecht geding en dat hun arresten bovendien door bepaalde ideologische opvattingen werden ingegeven» (Brussel, 5 fe-

bruari 1990, *Pas.*, 1989-1990, II, 154 en Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-1990, 1464).

3.2.8.3. Het belang van het hanteren van de voorwaardelijke wijs en het plaatsen tussen aanhalingstekens van lasterlijke aantijgingen, - als een middel voor de journalist om een zekere afstand te nemen van bepaalde beschuldigingen -, is door de rechtspraak eveneens geëvalueerd vanuit het perspectief van de gemiddelde lezer:

«que par ailleurs, l'usage du conditionnel n'est généralement pas remarqué par cette grande masse, celle-ci ayant surtout son attention attirée par les mises entre guillemets» (Rb. Brussel, 28 december 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 672).

3.2.8.4. Soms wordt het publiekscriterium strenger toegepast en gebeurt de beoordeling vanuit het perspectief van de niet zeer oplettende lezer:

«Les titres volontairement accrocheurs pour ne pas dire provocateurs et le montage photographique qui les accompagnait pouvaient, à eux seuls, et aux yeux d'un lecteur superficiel ou insuffisamment attentif, jeter le discrédit sur le demandeur» (Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685).

3.2.8.5. De rechtspraak houdt soms ook rekening met wat een deel van de publieke opinie als conclusie uit een bepaalde publicatie kan trekken:

«Attendu que, même si le titre de la première page du journal annonçant l'élargissement du suspect et si une lecture complète de l'article permettait sans doute au lecteur attentif de dégager la vérité, il n'en reste pas moins que l'affirmation de culpabilité relevée ci-dessus risquait d'émouvoir une partie de l'opinion publique et de l'amener à porter, sur la personne du demandeur, un jugement particulièrement défavorable» (Rb. Charleroi, 1 april 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1982, 214).

3.2.8.6. Bij de beoordeling vanuit het publieksperspectief wordt overigens rekening gehouden met het publiek tot dewelke de publicatie gericht is, en niet met de perceptie door andere lezers tot wie de publicatie niet is gericht:

«Attendu, d'autre part, qu'on ne saurait lui reprocher de n'avoir tenu compte à suffisance de la mentalité prétendument particulière des populations locales; qu'un journaliste écrit pour ses lecteurs habituels et mesure l'impact de ses articles à l'aune de ses lecteurs habituels et qu'il ne peut les modifier en fonction d'autres critères» (Rb. Brussel, 21 november 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 24).

3.2.8.7. Het intellectueel vermogen van de krantenlezer mag ook niet onderschat worden.

3.2.8.7.1. «Dat wanneer een journalist (...) aan sfeerschepping doet en bepaalde beschuldigingen uit aan het adres van een uitgesproken politicus, iedere lezer over voldoende kritische zin beschikt om deze beweringen te zien in de kontekst van het artikel en van de gebeurtenissen» (Rb. Brussel, 28 december 1983, onuitg., gecit. in VOORHOOF, D., «De eer en goede naam van politici», *R.W.*, 1986-1987, 1781).

3.2.8.7.2. En :

«Dat geïntimeerde in dit artikel derhalve aan gekleurde duiding doet, hetgeen trouwens ondubbelzinnig blijkt uit de titel van de rubriek Standpunt; dat de normaal intelligente en scherpzinnige lezer dit ongetwijfeld als dusdanig herkent» (Brussel, 25 juni 1986, *R.W.*, 1986-1987, 804).

3.3. Wie is aansprakelijk?

3.3.1. Uitgangspunt is uiteraard dat de persoon die de onrechtmatige handeling stelt, aansprakelijk is. Voor de publicatie van een bepaald artikel in een krant of tijdschrift, is dit in principe de auteur, m.a.w. de schrijver of schrijvers van het artikel.

3.3.2. Naast de auteur kan eventueel ook de uitgever aansprakelijk worden gesteld. Art. 1384 B.W. bepaalt dat men niet alleen aansprakelijk is voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad, maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan. Meer bepaald is de werkgever of hij die andere personen aanstelt, aansprakelijk voor de schade die is veroorzaakt door de werknemer of aangestelde in de uitoefening van zijn werk, tenzij de werkgever kan bewijzen dat hij de daad die tot zijn aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet heeft kunnen verhinderen en dat de schuld bestaat in hoofde van de werknemer(52).

Toegepast op onrechtmatige perspublicaties betekent dit dat de uitgever van een tijdschrift verantwoordelijk kan gesteld worden. Zo bvb. in het vonnis van de rechtbank te Brussel van 25 april 1991 :

«Overwegende (...) dat eiser immers zijn vordering steunt op het feit dat door het publiceren van zijn foto in een voor hem onaanvaardbare context door verweerster (N.V. De Nieuwe Morgen, n.v.d.a.) een fout werd begaan in de zin van art. 1382 B.W. en art. 20 van de Auteurswet van 22 maart 1886; dat in de mate de vordering gebaseerd is op een fout van de fotograaf en/of journalist het niet betwist wordt dat verweerster als werkgever aansprakelijk is, op basis van art. 1384, 2de lid B.W., van de eventuele onrechtmatige daad gesteld door haar werknemers in de uitoefening van hun beroepsactiviteiten»(53).

3.3.3. In andere rechtspraak wordt de aansprakelijkheid hoofdelijk verdeeld tussen de auteur en de uitgever. Zo o.m. in een vonnis van 28 december 1990 : «Que toute personne doit pouvoir être condamnée à des dommages et intérêts dès qu'il est prouvé à son égard une faute aquilienne basée sur l'article 1382, ou une faute présumée sur la base de l'article 1384 du code civil; que le seul fait de la publication d'un article doit pouvoir engager la responsabilité de l'éditeur, même si l'auteur de l'article est connu, lorsqu'il est établi qu'un manque de contrôle ou de surveillance sur la publication a entraîné un préjudice pour autrui; attendu, dès lors, que l'action doit également être dite recevable en tant que dirigée à l'encontre du second défendeur»(54). In hetzelfde vonnis wordt ook overwogen dat «le second défendeur, en sa qualité d'éditeur responsable, a également agi avec négligence ou imprudence en

permettant la publication de l'article dommageable et sans se soucier si le premier défendeur avait vérifié ses sources d'information; qu'il n'est pas requis pour engager sa responsabilité que le second défendeur ait coopéré à la rédaction même de l'écrit»(55).

3.3.4. In een vonnis van 20 maart 1980 werd de mogelijke aansprakelijkheid nog verder uitgebreid en werd het principe vertolkt «qu'en l'absence de toute infraction, l'auteur, l'éditeur, l'imprimeur ou le distributeur peuvent être condamnés à des dommages et intérêts dès que l'on trouve à leur charge une faute aquilienne (art. 1382 C.civ.) ou une faute présumée (art. 1384 C.civ.)» (Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437).

3.3.5. Op dit punt bestaat nochtans een rechtsonzekere situatie.

In het kader van de civielrechtelijke aansprakelijkheid is het nl. de vraag in hoeverre rekening moet worden gehouden met het stelsel van de getrapte verantwoordelijkheid van art. 18 lid 2 G.W., volgens hetwelk alleen de schrijver van een persartikel kan worden vervolgd(56), en niet de uitgever, drukker of verspreider.

3.3.6. In de rechtsleer en in de rechtspraak worden op dit punt tegengestelde standpunten ingenomen. In recente rechtspraak zijn verschillende uitspraken aan te wijzen waarbij werd aangenomen dat de regel van de getrapte verantwoordelijkheid inzake drukpersaangelegenheden ook van toepassing is in civiele zaken(57).

Dit heeft tot gevolg dat de verantwoordelijke uitgever of de uitgeversmaatschappij niet civielrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld indien de auteur van het bestreden artikel geïdentificeerd is. Deze rechtspraak acht de toepassing van art. 18 lid 2 G.W. ook in civiele zaken van toepassing zodat «op die wijze de persvrijheid op het juridische vlak maximaal wordt gewaarborgd» en wordt vermeden dat aldus de uitgever zelf een censuur zou gaan uitoefenen op de schrijver(58). «Indien in burgerlijke zaken de getrapte verantwoordelijkheid niet zou toegepast worden, zou deze een dode letter worden, nu in de praktijk meestal afgezien wordt van de strafrechtelijke aansprakelijkheid», aldus een vonnis van 24 juni 1991(59).

In een vonnis van de rechtbank van Luik van 28 juni 1989 werd deze zienswijze grondig geargumenteed :

«Que le premier défendeur, qui n'a commis personnellement ou par un de ses préposés aucune faute, ne peut être poursuivi ni au pénal, ni au civil du chef de cet article s'il en révèle l'auteur et que celui-ci vit en Belgique (article 18 de la Constitution); attendu que l'irresponsabilité tant pénale que civile d'un éditeur est un principe absolu et essentiel à la liberté de pensée, d'expression et de création intellectuelle; attendu que reconnaître à l'éditeur d'un auteur dont le nom est connu, une responsabilité du chef du contenu de la création, de l'œuvre ou de l'article de l'auteur aurait pour conséquence immédiate d'établir une censure économique de la création littéraire et de l'expression écrite de la pensée; qu'en effet la responsabilité potentielle de l'éditeur lui

commanderait de ne publier que des articles ou des ouvrages qui ne l'exposeraient pas à des actions civiles éventuellement coûteuses, c'est-à-dire lui donneraient à la fois le droit et l'incitant économique de censurer les œuvres qu'il accepte de publier; attendu que le droit des particuliers qui seraient diffamés ou calomniés dans un journal est suffisamment protégé par leurs droits à la publication rapide d'un droit de réponse et les actions pénales et civiles qu'il peut exercer contre l'auteur, vivant en Belgique, dont le nom lui est connu»(60).

3.3.7. Naast de auteur kan hoe dan ook overigens wél de hoofdredacteur mee aansprakelijk worden gesteld voor de publicatie van een onrechtmatig pers-artikel. In een vonnis van 23 maart 1989 oordeelde de rechtbank van eerste aanleg te Brussel dat niet de verantwoordelijke uitgever noch de uitgever-smaatschappij aansprakelijk waren, maar wel de journalist-schrijver van het bestreden artikel, samen met zijn hoofdredacteur die toestemming had gegeven tot publicatie ervan(61). De hoofdredacteur is medeverantwoordelijk indien de onrechtmatige publicatie onder zijn toezicht en goedkeuring is geschied(62). De hoofdredacteur wordt dan als het ware beschouwd als de mede-auteur.

3.3.8. In geval van een interview kan uitzonderlijk enkel de geïnterviewde persoon aansprakelijk worden gesteld. Wanneer de journalist die het interview publiceerde door de wijze van weergave van het interview de nodige voorzichtigheid en gereserveerdheid aan de dag heeft gelegd, kan de journalist geen fout ten laste worden gelegd door het publiceren van de lasterlijke aantijgingen van de geïnterviewde. Ook de uitgever van de krant waarin het interview werd gepubliceerd kan in dit geval geen fout ten laste worden gelegd en niet aansprakelijk worden gesteld op grond van art. 1384 B.W.(63). Enkel de geïnterviewde persoon die de lasterlijke verklaringen heeft afgelegd is dan civielrechtelijk aansprakelijk op grond van art. 1382 B.W., tenminste in zoverre de geïnterviewde geen onschendbaarheid geniet. In een vonnis van de rechtbank te Brugge dd. 10 februari 1992 is het principe bevestigd dat de parlementaire onschendbaarheid van een Belgisch of Europees parlementslid geen toepassing vindt ten aanzien van verklaringen afgelegd buiten het parlement.

De tijdens een persconferentie aan de media afgelegde verklaringen en de daarin geuite aantijgingen door een europarlementslid genieten geen bijzondere bescherming op basis van art. 44 G.W. of art. 9 van het Protocol betreffende de voorrechten en immuniteiten van de Europese Gemeenschappen. De parlementaire onschendbaarheid naar aanleiding van een mening of stem geldt dus niet voor verklaringen afgelegd buiten het parlement. Voor interviews met de pers of verklaringen op persconferenties kan ook een parlementslid in rechte aansprakelijk worden gesteld(64).

Gelet op art. 90 en 134 G.W. komt het echter niet toe aan de rechtbank van eerste aanleg om de civielrechtelijke aansprakelijkheid van een Minister te beoordelen in verband met verklaringen die deze heeft afgelegd in het kader van de uitoefening van zijn ambt. Alleen het Hof van Cassatie is terzake

bevoegd, na te zijn gevat door de Kamer van Volksvertegenwoordigers(65)(66).

3.4. Welke zijn de «sancties» ?

3.4.1. Aangezien de veroorzaakte schade door een onrechtmatige perspublicatie niet echt kan worden vergoed, bvb. door middel van een herstellende schadevergoeding in natura, zal de aansprakelijkheid leiden tot een vervangende vorm van schadeloosstelling. In veel gevallen gaat het hierbij om de veroordeling tot één frank morele schadevergoeding(67). Vaak wordt de schade die is aangebracht aan de eer of reputatie van een persoon daadwerkelijk financieel begroot. Zo is in een aantal uitspraken een schadevergoeding toegekend van 5.000 tot 50.000 fr.(68), terwijl bij herhaling ook schadevergoedingen van 100.000 tot 500.000 fr. zijn toegewezen(69). De schadevergoeding is herstellend, niet bestraffend:

«Attendu cependant que la réparation, en droit belge, n'est jamais punitive; qu'elle ne compense qu'un dommage réel à concurrence de ce dommage»(70).

3.4.2. De rechter beveelt in de regel ook de publicatie van het veroordelende vonnis of arrest, op kosten van de verantwoordelijke auteur. In de praktijk komt dit meestal neer op de publicatie van de rechterlijke uitspraak in de krant of het tijdschrift waarin eerder het bestreden artikel verscheen, vaak ook aangevuld met de verplichting tot publicatie in enkele andere kranten of weekbladen, dit alles uiteraard op kosten van de verantwoordelijke auteur van de onrechtmatige publicatie. In een aantal gevallen is door de rechtbank de vordering tot publicatie van het vonnis afgewezen(71), bvb. omdat reeds een te lange termijn was verstreken tussen de publicatie van het onrechtmatig artikel en de rechterlijke uitspraak. Soms kan ook worden volstaan met de publicatie van het dispositief van het vonnis of arrest(72).

Soms bevat het vonnis of arrest ook een veroordeling tot een dwangsom, te betalen in geval de rechterlijke uitspraak niet is gepubliceerd binnen de opgelegde termijn of in de volgende editie van het tijdschrift(73).

3.4.3. In geval van schending van het recht op afbeelding werd behalve een schadevergoeding in een aantal gevallen ook voor de toekomst verbod opgelegd tot publicatie van de litigieuze foto. In het ene geval bvb. onder dreiging van een dwangsom van 300.000 fr. bij elk gebruik dat verder nog zou gemaakt worden van de foto van eisers in een publicatie door verweerders of door een derde, in het andere geval onder dreiging van een dwangsom van 25.000 fr. per keer dat verweerder de foto, het diapositief of het negatief van eisers nog zou gebruiken zonder uitdrukkelijke toestemming(74).

3.5. De mogelijkheid van een preventief publicatieverbod via de kortgedingrechter ?

3.5.1. In uitzonderlijke omstandigheden is het mogelijk dat de kortgedingrechter als een soort preventieve maatregel, een publicatie- of verspreidingsverbod oplegt waardoor wordt verhinderd dat een beledigend of krenkend

artikel verschijnt(75). Dit veronderstelt enerzijds dat de eiser vooraf op de hoogte is van een geplande of aangekondigde publicatie en anderzijds moet vaststaan dat het gaat om een manifest krenkende en schadeverwekkende publicatie.

Een rechterlijk verbod tot publicatie of verspreiding van een publicatie is mogelijk als daardoor in het kader van de hoogdringendheid van de zaak, op een efficiënte wijze kan voorkomen worden, dat in hoofde van de eisende partij op een evidente wijze ernstige schade wordt geleden en een werkelijk herstel van de schade achteraf niet mogelijk is(76). Via kortgedingprocedure of op eenzijdig verzoekschrift werd o.m. een verbod tot verspreiding van een verkiezingspamflet opgelegd, een verspreidingsverbod van een boek uitgevaardigd en ook werd enkele malen een verbod opgelegd tot uitzending van een TV-programma(77).

Met een arrest van 20 december 1991 van het Hof van Beroep te Brussel werd verbod opgelegd tot verdere verspreiding van het boek «L'Enquête» (i.e. de nederlandse vertaling van «De Bende en C°» van H. GIJSELS, n.v.d.a.), tenzij mits weglating van een aantal door de kortgedingrechter aangewezen passages die als krenkend werden beschouwd voor eisers(78).

3.5.2. Eerder rapporteerden wij hoe de rechtspraak van de voorbije jaren de vraag naar de grondwettelijkheid van een (voorlopig) preventief verbod tot publicatie, verspreiding of uitzending evenwel verschillend beantwoordt(79). M.n. heeft de rechtspraak blijk van een grote mate van onduidelijkheid, incoherentie, verdeeldheid en rechtsonzekerheid met betrekking tot dit vraagstuk(80). Ook in de rechtsleer gaf deze problematiek ondertussen aanleiding tot heel wat controverse(81).

3.5.3. De aandacht dient te worden gevestigd op het feit dat in een aantal recente bevelschriften vorderingen tot een preventief publicatie- of verspreidingsverbod door de rechter werden afgewezen wegens strijdigheid met de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting.

3.5.3.1. In een arrest van 21 februari 1990 werd door het Hof van Beroep te Brussel een vordering tot publicatieverbod van een bepaald artikel in het verbruikersmagazine Test-Aankoop afgewezen. Het arrest gaat uit van het standpunt dat een rechterlijk publicatieverbod van een artikel in een tijdschrift een ongrondwettige censuurmaatregel zou inhouden en stelt daaromtrent o.m. het volgende:

«(Overwegende) dat de grondwetgever van 1830-1831, de persvrijheid heeft beschouwd als de belangrijkste onder de grondwettelijk gewaarborgde vrijheden (...); Overwegende dat om dit hoogste goed te beschermen, de Grondwet een systeem heeft ingevoerd waarbij, enerzijds, elke censuur, d.w.z. elke preventieve controle uitgeoefend door de overheid op het geschrevene door een voorafgaandelijk verbod of verlof wordt verboden (...); Overwegende dat het verbod een censuur in te stellen zich ook opdringt aan de rechterlijke macht

(...); dat dit verbod derhalve verhindert dat de rechter, zelfs voorlopig, de publicatie van een tijdschrift of van gedeelten hiervan zou verbieden»(82).

Essentieel in het arrest van 21 februari 1990 is dat daarin in principe de ad hoc afweging door de rechter van (de dreiging) van de schending van bepaalde individuele rechtsbelangen tegenover het algemeen belang van de persvrijheid, wordt afgewezen. Volgens het Hof is het de grondwetgever die deze belangenafweging heeft gedaan, «waarbij hij de persvrijheid boven andere, ook behartenswaardige belangen heeft gesteld». Het is bijgevolg niet aan de kortgedingrechter, om tegen de waarborgconstructie van de Grondwet in, in modaliteiten te voorzien tot preventieve overheidstussenkomst. De benadeelde staan andere middelen ter beschikking om in rechte tot de actie over te gaan, hetzij dat de benadeelde schadevergoeding kan vorderen, hetzij een recht op antwoord kan eisen.

In onderhavige zaak liet het Hof van Beroep toch nog een uitzonderlijke mogelijkheid voor een preventief optreden open, maar achtte deze i.c. niet van toepassing. Nadat het Hof reeds had overwogen dat het «ongetwijfeld aannemelijk is dat, wanneer appellante tot publicatie van de bewuste onderzoeksresultaten overgaat, geïntimeerde een belangrijke commerciële schade kan lijden (...); dat het zeker niet de bedoeling kan zijn de persvrijheid ondergeschikt te maken aan de louter commerciële belangen van geïntimeerde» liet het Hof inderdaad de mogelijkheid overeind om een preventief publicatieverbod af te kondigen:

«Overwegende dat zelfs in de gevallen waarin de rechtspraak, waarop geïntimeerde zich beroept, soms gemeend heeft het absoluut verbod van censuur te kunnen temperen om een bedreiging met misbruik van persvrijheid te voorkomen, telkens benadrukt werd dat dit misbruik evident moet zijn (...); dat in casu uit de door partijen overgelegde stukken en de ontwikkelde argumentatie, prima facie zeker niet kan worden afgeleid dat appellante haar recht op persvrijheid evident misbruikt; dat elk onderzoek de rechter ertoe zou brengen het gewraakte geschrift inhoudelijk te beoordelen, hetgeen de Grondwet precies heeft willen uitsluiten; overwegende dat uit het voorgaande volgt dat de door geïntimeerde gevorderde maatregel ongrondwettig is en derhalve door de rechter in kort geding niet kan worden opgelegd; dat de vordering dat ook als ongegrond dient te worden afgewezen» (Ibid.).

3.5.3.2. In een bevelschrift van 22 augustus 1991 van de Voorzitter van de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel wordt een publicatieverbod beschouwd als niets minder «que la mesure de censure préalable» en wordt verder beklemtoond dat «la législation belge ne connaît que des mesures destinées à sanctionner a posteriori les fautes ou les abus commis à l'occasion de l'exercice de la liberté de la presse: responsabilité pénale, responsabilité aquilienne fondée sur l'article 1382 C.civ., outre le droit de réponse aux articles parus dans la presse périodique réglementé par la loi du 23 juin 1961»(83).

3.5.3.3. In een recente uitspraak van de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel wordt de mogelijkheid van een preventief verbod, i.c. in verband met een TV-programma, afgewezen. Het bevelschrift overweegt:

«dat verweerster (de BRTN, n.v.d.a.) de thesis huldigt krachtens dewelke preventieve ingrepen in audiovisuele media's strijdig zijn met de grondwet (...);

dat het bevelen van preventieve maatregelen door de voorzitter van de rechtbank in materies die de pers- en expressievrijheid betreffen in rechtspraak en rechtsleer controversieel is (...);

dat er aanleiding toe bestaat rekening te houden met de doelstelling van de grondwetgever die de vrije meningsuiting heeft willen beschermen, en na de belangenafweging preventief verbod in hoofde van de overheid geweerd heeft in acht genomen de destijds bestaande communicatiemiddelen; dat de grondwettelijke bescherming van de vrije meningsuiting geldt met betrekking tot televisieuitzendingen (...); dat nopens het argument volgens hetwelk eiser het verbod van uitzending niet zou nastreven, doch enkel de schending van hun eer en goede naam wil vermijden, dient opgemerkt dat het inwilligen van de door hen gevorderde maatregelen het beknotten van de vrije meningsuiting van verweerster impliceert». Tenslotte was de voorzitter van oordeel dat «wat de verwijzing naar artikel 10 van het EVRM aanbelangt, dient aangestipt dat beperkingen aan het principe van de vrijheid van meningsuiting dienen te beantwoorden aan de voorwaarden gesteld in diens paragraaf 2, en dat het Belgisch rechtsstelsel een verbod van preventieve maatregelen kent»(84).

3.5.4. In een arrest van 26 november 1991 benadrukte het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dat «the dangers inherent in prior restraint are such that they call for the most careful scrutiny on the part of the Court. This is especially so as far as the press is concerned, for news is a perishable commodity and to delay its publication, even for a short period, may well deprive it of all its value and interest»(85).

3.5.5. In de praktijk is de kans bijgevolg bijzonder groot dat een vordering tot publicatie- of verspreidingsverbod door de kortgedingrechter zal worden afgewezen. Ofwel is niet voldaan aan de basisvoorwaarde inzake het spoedeisend karakter van de vordering, ofwel kan niet prima facie worden vastgesteld dat een evident misbruik werd gemaakt van de persvrijheid, ofwel kan niet in voldoende mate worden aangetoond dat een publicatie- of verspreidingsverbod een efficiënte maatregel is om te voorkomen dat de eisende partij een ernstige schade zou lijden. Een vordering voor de kortgedingrechter kan ook principieel worden afgewezen vanuit het perspectief van art. 14 en 18 van de Grondwet en van art. 10 E.V.R.M., aangezien een dergelijke preventieve maatregel zich maar moeilijk verdraagt met de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van drukpers of de vrijheid van informatie.

3.5.6. In uitzonderlijke gevallen werd voor de kortgedingrechter in ondergeschikte orde, naast het publicatie- of verspreidingsverbod, tevens gevorderd

voor recht te horen zeggen dat de litigieuze aantijgingen die werden gepubliceerd in een boek, door niets bewezen zijn en publicatie te bevelen van dit gedeelte van de tussen te komen beschikking in alle Vlaamse dagbladen op kosten van verweerders. Deze vordering is door de kortgedingrechter afgewezen op grond van de overweging dat diende vastgesteld «dat de beoogde verklaring van recht met bijkomende publicatie in de kranten een beschikking ten gronde zou uitmaken», hetgeen de bevoegdheid van de kortgedingrechter op basis van art. 584 G.W.te buiten zou gaan(86).

Dirk VOORHOOF

Résumé

LA PROTECTION JURIDIQUE A L'EGARD DE L'EXERCICE ABUSIF DE LA LIBERTE DE LA PRESSE (EXAMEN DE JURISPRUDENCE)

Le passé récent traduit un certain accroissement des actions en justice dirigées contre ce que l'on peut qualifier d'exercice abusif de la liberté d'expression ou de liberté de la presse.

A la lumière de la jurisprudence récente, l'auteur relève les différents moyens de protection contre les abus de la presse écrite, plus particulièrement, la responsabilité civile, l'action en cessation et le droit de réponse.

La liberté d'expression ou liberté de la presse est garantie tant par la Constitution (art. 14 et 18) que par la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme (art. 10).

Si aucune censure préalable ne peut être exercée, la liberté de la presse n'est cependant pas absolue. Des limitations à la liberté ou des sanctions en cas d'abus sont possibles mais doivent être interprétées strictement.

Les délits de presse prévus soit par le code pénal (diffamation, calomnie,...) soit par des lois particulières (lutte contre le racisme et la xénophobie,...) doivent être jugés devant la Cour d'Assises. Mais comme ce n'est plus le cas depuis plusieurs dizaines d'années, on peut parler d'immunité pénale des délits de presse.

Par conséquent, c'est d'un point de vue civil que sont jugés les abus de la liberté de presse, et plus particulièrement en vertu du droit commun de la responsabilité civile (art. 1382-1384).

Une publication est considérée comme abusive, d'une part, lorsqu'elle viole une disposition pénale, sans que pour autant le juge soit obligé de tenir compte de tous les éléments constitutifs d'une infraction pénale, d'autre part, lorsqu'elle diffuse des accusations inconsidérées sans preuves suffisantes, lorsqu'elle utilise inutilement des termes blessants ou des expressions exagérées, lorsqu'elle viole le respect dû à la vie privée ou au droit à l'intimité des personnes.

Ceci ne doit cependant pas empêcher le débat politique ou la critique des hommes politiques ou de certains hommes publics.